

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Magistritöö

Madis Raaper

**UKRAINA JULGEOLEKUSTAMINE EUROOPA LIIDU
AMETLIKUS DISKURSUSES**

Juhendaja: Dr. Maria Mälksoo

Tartu 2012

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

.....
/töö autori nimi/

LÜHIKOKKUVÕTE

Käesolev magistritöö uurib Euroopa Liidu Ukraina-suunalist julgeolekustamist Euroopa Liidu ametlikus diskursuses. Eesmärgiks on selgitada välja peamised teemad ja põhjused Ukraina-suunaliseks julgeolekustamiseks. Töö lähtub Kopenhaageni koolkonna julgeolekustamise käsitlest, mille kesksel kohal on kõneakt, mis jaguneb Juha Vuori käsitlese kohaselt kolmeks: väide, nõue ja hoiatus. Metodoloogiks on Lene Hanseni kontseptsioon diskursusanalüüsist, keskendudes esimesele intertekstuaalsuse mudelile, mille puhul uuritakse ametlikku diskursust, mis koosneb kõrgete ametnike sõnavõttudest, institutsioonide ametlikest publikatsioonidest ja lepingutest, institutsioonide ja komisjonide juhtide arvamustest ning esitatud dokumentidest.

Magistritöö empiirilisteks materjalideks on Euroopa Liidu ja Ukraina vahelise suhtluse ametlikud dokumendid ja kõrgete poliitikute kõned, mis on pärit ajavahemikust 2005-2011. Ametlikest dokumentidest on kesksel kohal Euroopa Liidu Naabruskonna tegevuskava Ukraina jaoks ja Stockholmi programm, mis keskendub inimõigustele ja Euroopa Liidu piirikontrollile. Kõrgete ametnike kõnedes käsitletakse peamiselt energiavarustusega (gaasivarustuse stabiilsus) seotud ohte ja vastuvõtmatust inimõiguste rikkumise suhtes Ukrainas, vähemal määral tuumaohutust ja tollikontrolli efektiivsust.

Analüüsi järel selgus, et Euroopa Liit julgeolekustab Ukraina suunal peamiselt energiavarustust, illegaalset immigratsiooni ja inimõigusi demokraatlike väärtuste alusena. Euroopa Liidu kui Euroopa identiteedi kaitsja jaoks on oluline säilitada regionaalne stabiilsus energia valdkonnas, hoida rolli inimõiguste eestseisjana, kaitsta oma välispiire ja vastata enda enesekujutlusele Euroopa juhtivast ja suunavast jõust.

SISUKORD

Sissejuhatus	5
1. Julgeoleku-uuringud, Euroopa identiteet ja julgeolekustamine	10
1.1. Rahvusvaheliste julgeoleku-uuringute areng	10
1.2. Euroopa Liidu identiteet ja selle kujunemine.....	12
1.3. Kopenhaageni koolkond ja julgeolekustamise teooria.....	15
1.4. Julgeolekustamise osad	20
1.5. Julgeolekusektorid Kopenhaageni koolkonna järgi	24
1.6. Kõneakti teooria	30
2. Metodoloogia: diskursusanalüüs	33
2.1. Diskursusanalüüsi olemus	33
2.2. Lene Hansen ja diskursusanalüüs	37
3. Ukraina julgeolekustamine Euroopa Liidu ametlikus diskursuses	41
3.1. Põhidokumendid Euroopa Liidu ja Ukraina vahelises suhtluses	41
3.1.1. Euroopa Liidu naabruskonna tegevuskava Ukraina jaoks	41
3.1.2. Ukraina strateegiline arengukava 2007-2013 ja assotsiatsioonilepingu algversioon	44
3.1.3. Stockholmi programm ja immigratsiooni julgeolekustamine	45
3.1.4. FRONTEX ja 2012. aasta riskianalüüs	49
3.2. Tippametnike kõned Ukraina teemadel	51
3.2.1. Energiavarustuse julgeolekustamine Euroopa Liidus	51
3.2.2. Sõnavõtted Euroopa Parlamendis	57
3.2.3. Inimõiguste julgeolekustamine Euroopa Liidu kõrgete ametnike näitel.....	60
3.2.4. Tuumaohutuse ning piirikontrolli julgeolekustamine	64
3.3. Järeldused.....	66
Kokkuvõte.....	68
Kasutatud kirjandus.....	71
Summary	77

SISSEJUHATUS

Ukraina on iseseisva riigina eksisteerinud üle kahekümne aasta, kuid ei ole tänapäevani suutnud veel ennast määratleda geopoliitiliselt ega ka regionaalselt, sest riigi territoorium on ajalooliselt kuulunud nii Austria-Ungari kui ka Vene impeeriumi alla (potentsiaalseteks kuuluvusteks jäävad võrdväärselt nii lääs kui ka ida). Kommunistliku võimu kokkuvarisemine pärast perestroika lõppu teatas maailmale, et on (taas) tekkinud mitu erinevat riiki, mis vajavad lähiaastate jooksul nii kindlat identiteeti, poliitilist orientatsiooni kui ka kuuluvust. Ukraina oleks võinud küll pretendeerida poliitilisele neutraalsusele lääne ja ida vahel, ent pikaajaline kuuluvus NSV Liidu koosseisu, kallutas avaliku arvamuse siiski ida kasuks.

Ukraina on ajalooliselt ning kultuuriliselt jaotatud kaheks – Lääne-Ukrainaks ja Ida-Ukrainaks. Oranži revolutsiooni järel 2004. aasta lõpus valiti presidendiks Viktor Juštšenko, kes oli selgelt meelestatud lääne suunas, kuid tema seejärel küllaltki ebaõnnestunud presidendiaeg tõi võimule Viktor Janukovitši, kes on meedias saanud külge sildi kui „suur Venemaa sõber“ ning üheks tema esimeseks teoks oli n-ö baaside lepe Venemaaga, mis kinnistas seda arvamust veelgi. Viimase aja sündmused opositsiooni juhi Julia Tõmošenkoga on saanud tugeva kriitika osaliseks, kuna tegemist oli poliitiliselt motiveeritud kohtuprotsessiga, millega on kaasnenud mitmete inimõiguste rikkumine. Euroopa Liidu ja Ukraina jaoks on lähitulevikus oluline assotsiatsioonilepingu allkirjastamine¹ ning demokraatlike väärtuste, inimõiguste ja koostöö edendamine. Euroopa naabruspoliitika on oluliseks instrumendiks jätkuval koostööl Euroopa Liidu ja Ukraina vahel, millest käesoleva kümnendi jooksul lähtutakse.

Euroopa Liidu jaoks on Ukraina oluline mitmel põhjusel – energiakaubandus, jagatud piir, demokraatlike väärtuste konsolideerimine, illegaalse immigratsiooni ja inimkaubanduse kontroll. Ukraina on Euroopa Liidu jaoks energiajulgeoleku kohalt

¹ European Union External Action Service: Ukraine. http://eeas.europa.eu/ukraine/index_en.htm (09.05.2012)

äärmiselt oluline, sest tegemist on tähtsa majandusliku partneriga, kellel on keskne transiitriigi roll Venemaalt saabuva gaasi tarnimisel Euroopa Liitu.

Euroopa Komisjoni koduleheküljel on kirjas, et Euroopa Liit otsib Ukrainaga lähedasi suhteid mitte ainult bilateraalses koostöös, vaid eesmärgiks on järk-järguline majanduslik integratsioon ja tihenev poliitiline koostöö.² Lisaks on Ukraina üks Euroopa naabruspoliitika sihtriikidest, mille eesmärgiks on antud riikides läbi viia ulatuslikke reforme nii majanduses, poliitikas kui ka sotsiaalsfääris. Seega on Ukraina oma mastaabilt ja olulisuselt kindlasti aktuaalne Euroopa Liidu kontekstis ning vajab võimalikult põhjalikku käsitlust.

Käesoleva töö **eesmärgiks** on analüüsida, kas Euroopa Liit näeb olulisi Ukrainaga seotud teemasid enda jaoks julgeolekohuna; kas nendele tähelepanu suunamiseks kasutatakse julgeolekustamist ehk teemad tõstetakse tavapoliitikast ettepoole. Sellest tulenevalt on oluline uurida, kuidas toimub Ukraina julgeolekustamine Euroopa Liidu välispoliitilises diskursuses, kes toimib julgeolekustajana ehk kes esinevad kõnedega, ning miks mingil moel toimitakse ehk mida soovitakse saavutada läbi julgeolekustamise protsessi. **Põhilised uurimisküsimused** on järgnevad:

1. Millised teemad tõstetakse Ukrainaga seoses esile Euroopa Liidu ametlikus dokumentatsioonis ja kõnedes ehk mida julgeolekustatakse?
2. Miks julgeolekustatakse konkreetseid teemasid ning missuguseid sõnu ja lauseid kasutatakse?
3. Millised on ametliku diskursuse raames esinevad soovitused või nõudmised Ukrainaga seoses?

Metoodika lähtub Lene Hanseni käsitlusest diskursusanalüüsist ning tema välja toodud esimesest intertekstuaalsest uurimismudelist, mille puhul keskendutakse **ametliku diskursuse** uurimisele, mille lähtedokumentideks on kõrgete ametnike sõnavõttud, institutsioonide ametlikud publikatsioonid ja lepingud, institutsioonide ja komisjonide juhtide arvamused ning esitatud dokumendid. Diskursusanalüüsi raames uuritakse dokumentide sisu ning julgeolekustamise protsessis kasutatud kõneakte. Läbi ametliku

² European Union External Action Service: Ukraine. http://eeas.europa.eu/ukraine/index_en.htm (28.04.2012)

diskursuse analüüsi on võimalik formuleerida välispoliitika, millest Euroopa Liit lähtub Ukraina suhtlemisel ning erinevad tajutud julgeolekuohud, mis mõjutavad ja kujundavad liidu poliitikat oma idanaabri suhtes. Nii ametlikes alusdokumentides kui ka kõnedes on sõnastatud kriitilised punktid ja ohud, mida Euroopa Liit peab jälgima, et ei leiaks aset kriisid, mis mõjutaksid kõiki liikmesriike ning nendes elavaid kodanikke. Läbi **kõneaktide analüüsimise** on võimalik tuvastada vastavad referentobjektid, julgeolekustajad ja eksistentsiaalsed ohud, mis võimaldavad teatavate teemade tõstmise „kõrgemasse poliitikasse“. Käesoleva töö ülesandeks ongi selliste tekstide ning kõnede analüüsimine, kõneaktide kirjeldamine ja ülevaate andmine erinevatest julgeolekuohtudest, mis on seotud Ukrainaga ning mis mõjutavad tugevalt Euroopa Liitu.

Andmeteks on Euroopa Parlamendi ja Komisjoni presidentide, saadikute, esindajate ning volinike sõnavõttud, millele lisanduvad ametlikud alusdokumendid Euroopa Liidu ja Ukraina vahel, lisaks liidu jaoks olulised julgeolekut käsitlevad materjalid. Alusdokumendid pärinevad alates aastast 2005, kui rakendati Euroopa Liidu naabruskonna tegevuskava Ukraina jaoks, millest hiljemalt kujunesid välja Ukraina strateegiline arengukava ning praeguseks veel kinnitamata assotsiatsioonilepingu algvariant. Euroopa Liidu julgeolekuküsimused on sõnastatud 2009. aastal avaldatud Stockholmi programmis, mis on koostatud 2010–2014 vahemiku jaoks ning mis keskendub paljuski piirivalve ja immigratsiooni küsimustele. Lähitulevikus peaks saama ratifitseeritud assotsiatsioonileping Ukraina ja Euroopa Liidu vahel, mis asendab praegust tegevuskava ning seda oleks käesoleva töö raames samuti aktuaalne uurida, kuid siiani pole seda veel allkirjastatud.

Poliitikute kõned tipp-kohtumiste järel, konverentsidel või Euroopa Parlamendis on seotud energiajulgeolekuga ja inimõiguste küsimustega, kuna need on kaks kõige olulisemat Euroopa Liitu puudutavat teemat, kus järeleandmisi pole võimalik eriti teha. Kõned pärinevad aastatest 2009–2011, kui võeti sõna seoses 2009. aasta jaanuaris toimunud gaasivarustuse katkemisega ning viimased kõned on seotud inimõiguste ja demokraatia põhiväärtuste rikkumistega pärast Julia Tõmošenko poliitiliselt motiveeritud kohtuprotsessi. Terves töös uuritav ajaperiood on seega 2005–2011, kuna selles vahemikus on Euroopa Liidu ja Ukraina vahelised suhted kõige rohkem edasi

arenenud ning elanud üle ka mõlemale osapoolle tugevat mõju avaldanud kriisi. Andmed pärinevad erinevatelt Euroopa Liidu institutsioonide kodulehekülgedelt, ingliskeelsete tekstide olulised osad on töös tõlgitud eesti keelde; kui aga oli võimalik leida juba ametlikult eesti keelde tõlgitud kõnesid, on kasutatud ametlikku tõlget.

Uurimus lähtub Kopenhaageni koolkonna teoriast julgeolekustamise kohta, kus kesksel kohal on kõneakti teooria ehk julgeolekustamine toimub läbi lausutavate sõnade. Autor leiab siinkohal, et kaheks peamiseks Ukraina-suunalise julgeolekustamise põhjuseks on Euroopa Liidu hirm energiajulgeoleku ebastabiilsuse ees ning jätkuv mure illegaalse immigratsiooni pärast. Pärast 2004. aasta laienemist piirneb Ukraina vahetult Euroopa Liiduga, seega on arusaadav, kui mitmed tipp-poliitikuid soovivad näha võimalikud häid suhted ELi ja Ukraina vahel ning sellest tulenevalt ka vastavate lepingute allkirjastamist. Aktiivsemaks osapoolteks on Euroopa Liit, kuna tegemist on globaalse jõuga nii poliitikas kui ka majanduses, seega on arusaadav kui Ukraina poliitiline sisekliima ning võimalikud majandusraskused muudavad Euroopa kogukonna ja juhtivad poliitikud ärevaks, mistõttu Ukrainaga seotud küsimused tõstetakse „kõrgpoliitika“ valdkonda ja kuulutatakse julgeolekuprobleemideks. Teooria olulisemateks allikateks on kaks teost, millest esimene on Barry Buzani, Ole Wæveri ning Jaap de Wilde „*Security: A New Framework for Analysis*“ ning teine Barry Buzani ja Lene Hanseni „*The Evolution of International Security Studies*“.

Töö empiiriline analüüs koosneb kahest peamisest osast, kus esimese puhul antakse ülevaade Ukraina olulisusest Euroopa Liidu jaoks ning peamistest probleemidest. Allikateks on Euroopa Liidu ja Ukraina vahelised alusdokumendid, kus on sõnastatud peamised valdkonnad ning ettepanekud. Põhilisteks allikateks on Euroopa Liidu tegevuskava Ukraina suhtes, selle lisa (välis- ja julgeolekupoliitika) ja Euroopa Liidu ja Ukraina assotsiatsioonilepingu algvariant. Teine osa koosneb tähtsamatest dokumentidest ning sõnavõttudest, kus on sõnastatud ohud, mis on seotud kas Ukraina piiri ehk illegaalse immigratsiooniga, energiajulgeoleku ja inimõiguste ning demokraatlike väärtuste rikkumisega.

Varasematest Euroopa Liidu ja Ukraina vahelistest suhetest on kirjutanud näiteks Robert Schumani fondi jaoks Emmannuelle Armandon, kes uuris kahe osapoolle vahelisi

suhteid pärast viimaseid presidendivalimisi. Carnegie Euroopa keskuses on avaldanud arvamust samal teemal Olga Shumylo-Tapiola, samuti on ilmunud mitu erinevat artiklit *The Economistis*. Ann Lewise poolt ilmus juba 2002. aastal raamat „*The EU & Ukraine: Neighbours, Friends, Partners?*“, kus uuriti 2004. aasta liitumisega kaasnevaid tagajärgi mõlema osapoole jaoks. Veel on ilmunud 2009. aastal artikkel pealkirjaga „*EU promotion of democratic governance in the neighbourhood*“, mille autoriteks on Tina Freyburg, Sandra Lavenex ja teised, lisaks on Lavenexi ja Wichmanni poolt ilmunud samal aastal artikkel „*The External Governance of EU Internal Security*“. Gawrich, Melnykovska ja Schweickerti artikkel „*Neighbourhood Europeanization through ENP: The Case of Ukraine*“, mis leidis ilmavalgust 2010. aasta oktoobris. Kõik kolm artiklid uurisid Euroopa Liidu naabruskonna tegevuskava Ukraina suhtes, rõhutades just Euroopa Liidu domineerivat rolli kahe osapoole suhtluses ja huvivaldkondi. Illegaalse immigratsiooni teemat on uurinud Sinikukka Saari oma töös „*Balancing between inclusion and exclusion: The EU's fight against irregular migration and human trafficking from Ukraine, Moldova and Russia*“ ja Sarah Leonard pealkirjaga „*FRONTEX and the Securitization of Migrants through Practices*.“ Kuna Euroopa Liidu ja Ukraina vahelistes suhetes domineerivad siiski ametlik poliitika ja dokumendid, on vajadus analüütilisema raamistiku ja küsimusepüstituste järele, millele keskendubki käesolev töö.

Töö tulemusena selgub, mis on Euroopa Liidu jaoks Ukrainat puudutavad olulisemad teemad ja ohud ning kuidas üritatakse nende ohtudega tegeleda ehk milline on Euroopa Liidu Ukraina-suunaline julgeolekustamise protsess. Euroopa Liidu Ukraina-suunalisest julgeolekustamisest ametlikus diskursuses peegeldub ka Euroopa enesekujutus regiooni juhtiva jõuna. Euroopa identiteet hõlmab endas juhtiva ja suunava jõuna julgeolekustada Ukraina suunal valdkondi, mis Euroopa Liidu enesekujutluse järgi on Ukrainas puudulikud või nõrgad. Samasugust analüüsi ei ole autorile teadaolevalt varem läbi viidud, sarnaselt on üldisemalt käsitletud illegaalse immigratsiooni ja idapiiri julgeolekustamist.

1. JULGEOLEKU-UURINGUD, EUROOPA IDENTITEET JA JULGEOLEKUSTAMINE

1.1. *Rahvusvaheliste julgeoleku-uuringute areng*

Analüüsimeks Euroopa Liidu Ukraina-suunalise julgeolekustamise erinevaid aspekte, tuleb kõigepealt teha kiirekskurss julgeoleku akadeemilise uurimise lähiajalukku, määratledes ühtlasi kindlaks, millisel ajahetkel toimus muutus, mille tagajärjel keskenduti julgeoleku määratlemisel rohkem selle poliitilisele kui sõjalisele komponendile ning mil toimus nihe objektivistlikult-realistlikult julgeolekukäsitlusele intersubjektiivsele.

Rahvusvahelised julgeolekualased uuringud muutusid aktuaalseks alles pärast Teise maailmasõja lõppu bipolaarse maailmasüsteemi saabumisega, kui vastasleeridesse asusid USA ning NSV Liit. Nende uuringute läbi kerkisid esile neli põhilist küsimust, mis olid piisavalt analüütilised, põhjalikud ja sügavuti teemas, et defineerida rahvusvahelise julgeoleku kontseptsioon. Enamus Külma sõja aegsest akadeemilisest kirjandusest tiirleb just nimelt nende nelja eksistentsiaalse küsimuse ümber.³

Esimene küsimus seisneb selles, kas riiki peaks käsitlema kui referentobjekti. Julgeoleku puhul tuleb defineerida midagi, mis vajab kaitsmist – selleks on kas riik, rahvus, etniline grupp, keskkond, individuaal või isegi planeet Maa. Teine küsimus puudutab seda, kas julgeolekuohtude alla tuleks paigutada nii sisemised kui ka välised ohud. Kuigi riiklik suveräänsus on seotud julgeolekuga, siis on seda ka ohtude paigutamine kindla territooriumi piiride sees. Riiklik julgeolek on liiga ambivalentne mõiste, kuna ohud on ajas muutuvad.⁴ Kolmas küsimus käsitleb seda, kas julgeolekut tuleks laiendada väljapoole sõjalist sektorit ning kuidas ja millal kasutada jõudu. Kuna rahvusvahelised julgeoleku-uuringud said alguse Külma sõja ajal ning peaaegu eranditult käsitlesid vaenlaste, liitlaste ning *Mina* sõjalist võimekust, siis riiklik julgeolek muutus sünonüümiks sõjalisele julgeolekule. Neljas ja viimane küsimus

³ Buzan, B., Hansen, L. *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge University Press, New York, 2009, lk. 10.

⁴ *Ibid*, lk. 10 – 11.

puudutab seda, kas julgeolek peaks olema lahutamatult seotud ohu, ähvarduste ning hädaolukorra dünaamikaga. Rahvuslik julgeolek arenes keskkonnas, kus Lääs tundis end ohustatuna vaenuliku osapoole poolt ja julgeolek oli midagi äärmuslikku ning seisnes võimu konsolideerimises ning selle hankimises.⁵

1980-ndate keskpaigast tekitas julgeolek mitmeid avalikke debatte, mil sellega olid seotud nii täiendavad, paralleelsed kui ka vastanduvad mõtted. Täiendavad olid ideed, mis soovisid, et julgeolekuprobleeme kitsendataks alateemadeks nagu heidutus, strateegia, ohjeldamine. Paralleelsed ideed asetasi julgeoleku laiemasse rahvusvaheliste suhete raamistikku, sidudes selle mõistetega, nagu võim, suveräänsus ning identiteet. Vastanduvate ideede häälekandjad väitsid seda, et julgeolekuga tuleks tegeleda, kuid algset mõistet peaks pehmendama sõnadega, nagu rahu või risk.⁶

NSV Liidu kokkuvarisemise järel on julgeolek võtnud regionaalse mõõtme, kuna bipolaarse süsteemi kadumine elimineeris ühe enda ideoloogiast kinnihoidva suurriigi ning praegusel ajal alles jäänud superjõud ei tunne enam huvi tugevate ideoloogiate vastu ja on näidanud mitu korda, et huvi konflikti sekkumise vastu on minimaalne. Erandiks on vaid need korrad, kui on seotud mõne superjõu otsesed huvid. Analüüsisemasemelt on regioonid alamsüsteemid, mida iseloomustavad nende omavaheliste suhete tihedus ning sõltuvus. Rahvusvaheline julgeolek kätkeb seda, kuidas inimkogukonnad seostavad end ohtude ning haavatavusega (s.h. ka looduskatastroofidega).⁷

Tänapäeval lähtutakse julgeoleku mõiste uurimisel osaliselt juba Vestfaali rahulepinguga paika pandud katsest muuta julgeolek materiaalseks ja ratsionaalseks uurimisvaldkonnaks. Julgeoleku ning epistemoloogia vahel on selge side, sest viimane puudutab põhimõtteid ja juhiseid, kuidas peaks teadmisi hankima ning kuidas neid peaks uurima julgeoleku kontekstis. Epistemoloogia seoti julgeolekuga 1980-ndate lõpus ja 1990-ndate alguses, kui julgeolek arenes erinevate valdkondade vahel ja nende

⁵ Buzan, Hansen, 2009, lk. 12 – 13.

⁶ *Ibid*, lk. 14.

⁷ Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J. Security: A New Framework for Analysis. Lynne Rienner Publishers, London, 1998, lk. 6.

abil eristatakse kolme erinevat arusaama julgeolekust. Nendeks on objektiivne, subjektiivne ja diskursiivne lähenemine.⁸

Epistemoloogilise jaotuse järgi tegeleb objektiivne julgeolekukontseptsioon konkreetsete ohtude olemasolu defineerimisega ja selgitab julgeolekut materiaalses kontekstis - kui suurt ohtu mõni riik endas kätkeb või kui suur on võimekus vaenlasi heidutada. Subjektiivne kontseptsioon rõhutab ajaloo ja normide tähtsust, lisaks hirmu psühholoogilist osa vaenlase nägemisel ja raamistikku paigaldamisel. Olulisel kohal on tundmine, kas ollakse ohustatud või mitte, rõhk on sotsiaalsel kontekstil ning hirmu ja väärarusaamade psühholoogial. Subjektiivne kontseptsioon peab säilitama objektiivsuse. Diskursiivne kontseptsioon väidab, et julgeolekut ei saa objektiivselt määratleda, julgeolek on kõneakt ning keskendub intersubjektiivsetele protsessidele, mille läbi julgeoleku probleemid ilmutavad ennast poliitikas.⁹

Erinevad kontseptsioonid annavad iseloomustava ülevaate julgeolekustamise analüüsimise ja hindamise erinevate võimalustest, mille puhul teadmiste hankimise rõhuasetus kolme arusaama vahel varieerub. Esimeses peatükis toodi välja peamised julgeoleku-uuringute ajaloolised arengud ning analüütilised kategooriad, mis on selgitavaks edasisele julgeolekustamise teooriale. Järgmise peatüki tähelepanu kuulub Kopenhaageni koolkonna arusaamale julgeolekust ning julgeolekustamise teooriale.

1.2. Euroopa Liidu identiteet ja selle kujunemine

Käsitledes Euroopa Liidu julgeolekustamise protsessi, ei saa kõrvale jätta Euroopa identiteedi mõistet, kuna julgeolekustamine esindab küll olulisi valdkondi puudutavaid ohte ja nende tähelepanu alla toomist, kuid lähtub ka Euroopa Liidu esindajate arusaamast enda jaoks kesketest temadest ja nende seosest Euroopa identiteedina. Kui Euroopa Liit on Euroopa suurjõud ja omab kindlaid väärtusi ning visiooni, siis on Euroopa Liidu jaoks oluline nende väärtuste ja selle visiooni levitamine ning oluliseks muutmine ka teiste Euroopa riikide jaoks. Analüüsides Ukraina-suunalist julgeolekustamist Euroopa Liidu poolt, tuleb tähelepanu pöörata ka sellele, kuidas

⁸ Buzan, Hansen, 2009, lk. 32.

⁹ *Ibid*, lk. 34.

Julgeolekustamise protsess väljendab Euroopa Liidu enesetunnetust ja tajutavaid kohustusi ja õigusi terve Euroopa ees. Euroopa Liidu identiteedi kujunemisest ja iseloomust annab ülevaate järgnev alajaotus.

Euroopa massiidentiteet on progressiivselt esile kerkinud viimase 30 aasta jooksul, see jätkab kasvamist ning on saavutanud piisavalt kõrge taseme, et seda ei saa enam ignoreerida akadeemiliste kommentaatorite ja poliitikute poolt. Institutsioonid on mänginud tähtsat rolli uue poliitilise identiteedi esile kerkimisel, genereerides sümboleid uuest Euroopa poliitilisest kogukonnast ning heade ning halbade uudiste abil, mida annab edasi meedia Euroopast ja Euroopa integratsioonist. Euroopa Liit on samuti panustanud Euroopa identiteedi arengusse. Kui kodanikud selgitavad, et nad tunnevad ennast eurooplastena, siis on neil spetsiifilised arvamused mõttes, eriti „kodanlik“ kontseptsioon enda euroopalikkusesest ehk Euroopa Liidu kui olulise poliitilise süsteemi olulisusest nende õiguste, kohustuste ja sümboolsete kodanikupanuste loomisel. Vähemal määral omavad nad identiteedist ka kultuurilist kontseptsiooni, mis baseerub jagatud taustal ja mis võib, olenevalt indiviidist, sisaldada ajaloolisi, kultuurilisi, sotsiaalseid või moraalseid atribuute.¹⁰

Fligstein argumenteerib, et sotsiaalse suhtluse mustrid on muutunud ning nüüd inimesed erinevatest ühiskondadest suhtlevad palju tõenäolisemalt oma ametivendadega äris ja vabal ajal. Inimesed, kes töötavad korporatsioonide, valitsuste ja kõrgemate haridusasutuste jaoks, omavad aina kasvavaid võimalusi teiste riikide kodanike tundmaõppimiseks ja nendega sotsialiseerumiseks. Nad on loonud organisatsioone, saanud kokku ja käitunud kollektiivselt, et luua uusi sotsiaalseid võimalusi. Sotsiaalse suhtluse kasv paljudel aladel on loonud tihedamad suhted erinevatest riikidest pärit inimeste vahel. Siin mõeldakse seda, kuidas võimalused erinevatest riikidest pärit inimestega suhelda on jagunenud sotsiaalsete klasside vahel erinevalt. Haritud, professionaalid, juhid ja teised „valgekraelised“ töötajad on need, kellel on võimalused reisida, rääkida võõrkeeli ja suhelda endasarnaste inimestega teistest riikidest. Sellised suhtlused on mõjutanud nende rahvuslikku kollektiivset identiteeti ja nad nimetavad

¹⁰ Bruter, M. Citizens of Europe? The Emergence of a Mass Identity. Palgrave Macmillan, New York, 2005, lk. 166.

ennast tõenäolisemalt eurooplasteks, kui vanemad, vähem haritud ja „sinikraelsed“ töölised, kellel puuduvad vastavad võimalused.¹¹

Grupi identiteedid põhinevad ühistel väärtustel ja tähendustel ning vajavad näost näkku suhtlemist teiste grupiliikmetega, et tekkida ja kesta.¹² Kui Euroopa Liidu kodanikud lahkuvad enda koduriigist ja kolivad teise, loovad nad sidemeid vastuvõtjariigi kultuuriga ja samal ajal säilitavad sidemed enda koduriigiga.¹³

Kodaniku poliitilist identiteeti võib defineerida kui tema arusaama kuulumisest poliitiliselt olulistesse inimgruppidesse ja poliitilistesse struktuuridesse. Euroopa Liit on muutunud peamiselt majanduslikust nähtusest sügavaks ja oluliseks poliitiliseks konstruktsiooniks.¹⁴ Euroopa Liidu väärtused nagu rahu, ühtsus, sõprus ja harmoonia toonitavad Euroopa institutsioonide soovi esitleda Euroopat inimliku kogukonnana.¹⁵ Euroopa identiteet on progressiivselt välja kasvanud Euroopa Liidust, seda on mõjutatud institutsioonid ja sellised mehhanismid, nagu uudised Euroopa integratsioonist ja sümbolid Euroopa Liidust.¹⁶ Euroopalikkus tähendas kõigepealt, et mõned füüsilised ja sümboolsed piirid on kadunud kodanike jaoks (Schengen, erinevused kohtlemises erinevates Euroopa Liidu riikides), kui samal ajal on piirid ülejäänud maailmaga tugevnenud (kaaseurooplastest tudengid vs tudengid väljaspool Euroopat Erasmuse näitel).¹⁷

Sisuliselt on eurooplased need, kellel on võimalused reisida teistesse riikidesse, rääkida võõrkeeli ja rutiinselt suhelda inimestega teistest ühiskondadest Euroopa majanduslikel, sotsiaalsetel ja poliitilistel erialadel, nad muutuvad samuti suurimateks materiaalseteks panustajateks Euroopa majanduslikku integratsiooni. Need inimesed on ettevõtete omanikud, juhid, professionaalid ja teised valgekraelsed töötajad, kes on seotud erinevate juhtimise ja kaubanduse aspektidega.¹⁸

¹¹ Fligstein, N. Euroclash. The EU, European Identity, and the Future of Europe. Oxford University Press, Oxford, 2008, lk. 123.

¹² *Ibid*, lk. 126.

¹³ *Ibid*, lk. 165 – 166.

¹⁴ Bruter, 2005, lk.1 – 3.

¹⁵ *Ibid*, lk. 128.

¹⁶ *Ibid*, lk. 150.

¹⁷ *Ibid*, lk. 159.

¹⁸ Fligstein, 2008, lk. 126.

Mõned Euroopa poliitikud tõmbavad piiri Euroopa ja „Teiste“ vahele, fakt, mida illustreerib terav debatt Türgi Euroopa Liiduga liitumise üle ja üldisemalt keerulised suhted Euroopa ja islami vahel.¹⁹ Euroopa identiteet eksisteerib mitmuses. Pole vaid ühte Euroopa identiteeti nagu pole ühte Euroopat. Sellised identiteete võib vaadelda kui sotsiaalset protsessi ja poliitilist projekti. Protsessist vaadeldav identiteet läbib mitmeid võrgustikke ning loob uued identifitseerimismustrid. Projektist vaadeldava identiteedi kujundamine on eliidi ja ettevõtjate ülesanne, kes töötavad Brüsselis või sarnastes kohtades. Ohud ja kartused on võimsad identiteedimehhanismid. Need sunnivad inimesi valima pooli.²⁰

Euroopa Liidu identiteet väljendab eurooplaseks olemist ja Euroopa Liidu enda väärtusi, kohustusi, ülesandeid ja võimaldab liikmesriikide kodanikel ühiste väärtuste ning tavade nimel koonduda. Julgeolekuohtude esilekerkimisel on eliidi rolliks julgeolekustajana Euroopa identiteedi säilitamine ja tugevana hoidmine, ühise enesekujutluse kaitsmine. Järgmises alapeatükis keskendutakse julgeolekustamisele, mis toimib protsessina identiteedi hoidmiseks ning ohtude tõrjumiseks ja vältimiseks.

1.3. Kopenhaageni koolkond ja julgeolekustamise teooria

Julgeoleku-alased uuringud olid jõudnud 1980-ndate lõpuks ning 1990-ndate alguseks piisavalt kaugemale, et keskele kohale tõusid teoreetilised arusaamad, mis hõlmasid peale sõjalise valdkonna ka teisi, nagu sotsiaalpoliitika, keskkond ning majandus. Keskele kohale tõusis Kopenhaageni koolkond, kes lõi julgeolekustamise mõiste, millest tuleb juttu alljärgnevas peatükis.

Kopenhaageni koolkond sai alguse Barry Buzani ning Ole Wæveriga, kes COPRI-s (Copenhagen Peace Research Institute) koos teiste liikmetega avaldasid raamatuid ning artikleid regionaalse, Euroopa, regioonide ja globaalse julgeoleku kohta. Kopenhaageni koolkond on panustanud julgeolekualastesse uuringutesse enim julgeolekustamise teooriaga. 1990-ndate alguseks lisasid nad sõjalisele, majanduslikule ning keskkonna sektorile ka sotsiaalse ja poliitilise sektori. Euroopa integratsioon oli Euroopa Liidu

¹⁹ Checkel, J.T., Katzenstein, P.J. *European Identity*. Cambridge University Press, New York, 2009, lk. 13.

²⁰ *Ibid*, lk. 213 – 214.

jaoks hirmu allikaks ning sellest tulenevalt nähti seda julgeolekuprobleemina. Kardeti suveräänsuse, kultuurilise autonoomia ning rahvusliku identiteedi pärast. Sotsiaalset julgeolekut defineeriti kui ühiskonna võimekust seista vastu muutuvatele tingimustele ning reaalsele ohtudele. Ühiskond moodustas referentobjekti sotsiaalsele sektorile, samas kui nelja ülejäänud jaoks oli selleks riik. Tänu sellele oli võimalik uurida identiteedi julgeolekut ning viidata juhtumitele, kus riik ja ühiskond ei joondunud, näiteks juhtumitele, mil vähemusi ohustati „riigi“ enda poolt.²¹

Sotsiaalne julgeolek vähendas referentobjektide olemasolu kahele: riigile ning ühiskonnale, välistades individuaalid ja globaalse objekti. Julgeolekustamine lähtub riiklikust julgeoleku diskursusest, mis rõhutab võimu tähtsust, vaenlaste ja ohtude konstrueerimist, võimekust teha otsuseid ning väljapääsude leidmist. Tegemist ei ole objektiivse ega subjektiivse olekuga, vaid läbi poliitilise võimu tehakse midagi - julgeolekustatakse.²²

Kopenhaageni koolkonnast alguse saanud julgeolekustamist defineerivad Ole Wæver ning Barry Buzan toiminguna, kus võetakse mõni julgeolekuohuga seotud teema ja tõstetakse päevakorra tippu ehk ettepoole muust tavapoliitikast. Tegemist on poliitilise manöövriga: kui soovetakse mingit teemat väga rõhutada või arutada, siis lihtsaim tee selleni on kõneleda millestki kui eksistentsiaalsest ohust. Kui probleemi tõstataja suudab ära tõestada, et tegemist on olulise julgeolekustamist vajava teemaga, siis sellele rakendatakse rohkem ressursse ja ka tähelepanu. Võidakse läheneda küllaltki fataalselt suhtumisega, et „see on kõige tähtsam, ning kui me sellega praegu ei tegele, siis hiljem miski muu enam ei loe“. Julgeolekustamise uurimisel puudub vajadus indikaatorite järele, piisab sellest kui uuritakse diskursust ning poliitilist konstellatsiooni. Samas pole protseduuri alguse puhul tegemist julgeolekustamisega *per se*, vaid alles siis, kui mingit teemat esitletakse eksistentsiaalse julgeolekuohuna, on tegemist julgeolekustamise käiguga. Selleks, et tegemist oleks julgeolekustamisega, peab „eksistentsiaalne“ teema olema ka kuulajaskonna poolt vastu võetud.²³

²¹ Buzan, Hansen, 2009, lk. 212 – 213.

²² *Ibid*, lk. 213 – 214.

²³ Buzan *et al*, 1998, lk. 25.

Julgeolekustajad on tavaliselt poliitilised liidrid, bürokraadid, valitsused ning survegrupid. Viimasel ajal on hakatud arvestama ka makrojulgeolekustamisega, kus üritatakse restruktureerida rahvusvahelist poliitikat suuremas pildis. Julgeolekustamise teooria ja lähenemine on olnud väga edukas just Euroopas.²⁴ Võrreldes kümne aasta taguse olukorraga, on viimase viie aasta jooksul julgeolekustamisega seotud artiklite arv mitmekordistunud.²⁵

Maria Mälksoo on sõnastanud Kopenhaageni koolkonna põhiteesi järgnevalt: „*Julgeolekustamise protsessi lahkamine on seega sisult julgeoleku mõiste jõupoliitilise kasutuse analüüs: vaadeldakse, kes ikkagi lõpuks ütleb, mis on ohtlik (ehk kes julgeolekustab); kelle jaoks “ohtlik” on ohtlik; ja millistel tingimustel saadab julgeolekustamist edu ehk tagatakse avalikkuse toetus teatud teemade käsitlemiseks julgeolekuteemadena.*“²⁶

Thierry Balzacq defineerib julgeolekustamist kui artikuleeritud teguviiside kogumit, läbi mille heuristilised esemed (metafoorid, emotsioonid, stereotüübid, repertuaarid) on kontekstuaalselt mobiliseeritud julgeolekustaja poolt. Julgeolekustaja töötab selle eesmärgiga, et publik ehitaks kooskõlastatud ja selge võrgustiku implikatsioone (tunded, mõtted ja intuitsioonid) referentobjekti haavatavuse kohta, mis kattuksid julgeolekustaja valikute ning tegude põhjustega. Eesmärk saavutatakse, kui referentobjekti aura ümbritsetakse ennekuulmatu ohu tundemärkidega, mistõttu tuleb kohendada poliitikat nii palju, et takistada selle ohu edasiarenemist.²⁷

Julgeolekustamine lähtub Balzacqi kohaselt kolmest põhieeldusest²⁸:

1. Publik on kesksel kohal.
2. Eksisteerib sõltuvus kontekstist ning tegevusseisundist.
3. Oluline on tavade ning harjumuste kogum.

²⁴ Buzan, Hansen, 2009, lk. 214 – 215.

²⁵ Gad, U.P., Petersen, K.L. Concepts of politics in securitization studies. *Security Dialogue*, August-October 2011, Vol. 42, Nr. 4 – 5, lk. 316.

²⁶ Mälksoo, Maria. „Akadeemilised julgeoleku-uuringud sõja ja rahu vahel“, Akadeemia vol. 9, 2009, lk. 1774.

²⁷ Balzacq, T. *Securitization Theory: How security problems emerge and dissolve*. Routledge, New York, 2011, lk. 3.

²⁸ *Ibid*, lk. 3.

Julgeolekualased tegevused seostuvad tavaliselt kahtede vahenditega: reguleerivate ning võimekuse instrumentidega. Reguleerivad instrumendid on regulatsioonid ja konstitutsioonid. Nende eesmärgiks on mõjutada teatavaid sotsiaalseid osapooli, lubades vähendada ohtu läbi kinnituste, et tehakse midagi. Lisaks võidakse ära keelata teatavad poliitilised tegevused, mida hiljem kujutatakse tüütusena ning levitatakse neist kindlaid arusaame kui ohust (2002. aastal oli selleks illegaalne immigratsioon, mida seostati tugevalt terrorismiga).²⁹

Võimekuse instrumendid on Euroopa Liidus sageli seotud terrorismivastase võitlusega. Tegemist on vahenditega, mis lubavad indiviididel, gruppidel ning agentuuridel läbi viia ülesandeid ja ellu viia poliitikat, millel on suur õnnestumise tõenäosus. Neid saab kasutada distsipliini elluviimiseks ja need sisaldavad informatsiooni, väljaõpet, jõudu ning erinevaid vahendeid missiooni edukaks täitmiseks.³⁰

Rene van Munster leiab, et julgeolekust kõnelemine leiab aset sageli institutsioonide keskkonnas, kus julgeolekueksperdid lahkavaid erinevaid teemasid ning suhtlevad välismaailmaga nende oma professionaalse arusaama järgi, kuna nemad vastutavad ohtude reguleerimise eest. Kuigi rõhk on tihtipeale institutsioonidel, siis poliitilised otsused väiksemal tasandil mõjutavad samuti näiteks eelarveid ning otsuste vastuvõtmist. Julgeolekustamist ei saa seostada liiga palju bürokratlike institutsioonide supranatsionaalse tasandiga, siseriiklikud teod loevad võrdväärselt, näiteks valimised. Immigratsiooni paigutamine julgeoleku raamistikku mõjutab tugevalt selliseid poliitilisi teemasid, nagu Euroopa Liidu kodaniku staatus, nende suhted teiste riikide elanikega ning kuidas Euroopa Liit suhtub välisriikidesse ehk välispoliitika immigratsiooni teemadel.³¹

Julgeolekut on tavaliselt nähtud kui *reaalpoliitilist* arusaama, mis mõjutab poliitilist mõtet läbi eksistentsiaalse ohu esiletoomise. Julgeolekustamisega tõstetakse mingi teema „kõrgpoliitikasse“, mis kätkeb endas sõjalist ning riiklikku poliitikat.

²⁹ Balazcq, 2011, lk. 17

³⁰ *Ibid*, lk. 17.

³¹ Van Munster, R. *Securitizing Immigration: The Politics of Risk in the EU*. Palgrave Macmillan, London, 2009, lk. 6 – 7.

Kopenhaageni koolkonna jaoks on tegu binaarse, null-mängu identiteeti omava, kujundava tegevusega, mis kujundab kahe osapoole omavahelise jõulise suhte.³²

Juha Vuori lisab, et kuigi julgeolekustamise teooria on olnud algusest peale Euroopa ning demokraatlike režiimide keskne, on seda võimalik rakendada ka mittedemokraatlike režiimide juures. Julgeolekustamise uuringud peavad arvesse võtma julgeoleku kõnet ja poliitikat erinevate poliitiliste süsteemide juures.³³

Vuori kasutab Ole Waeveri selgitust julgeolekustamisele, mille puhul arutelud tõstetakse „erilise poliitika“ areenile. Teemade puhul esineb kolm klassifikatsiooni³⁴:

1. Poliitikavälised teemad, jäävad riigi tegevusvaldkonnast eemale.
2. Poliitilised teemad, mis paigutatakse „tavapoliitika“ agenda alla.
3. Julgeolekuga seotud teemad, mis on „erilise poliitika“ areeniks.

Euroopa-kesksusest tulenevalt on demokraatia muutunud poliitika normiks ning sellest tulenevalt on julgeolekustamine võimalus minna mööda demokraatlikest protseduuridest. Kuulajaskond ei pea olema ilmtingimata demokraatlikust süsteemist lähtuv, tegu võib olla ka võimueliidiga, seda mittedemokraatlike valitsemisüsteemide puhul. Samuti võib tegu olla fundamentalistidega, kuna kuulajaskond on otseses sõltuvuses sotsio-ajaloolisest olukorrast – keda tuleb veenda julgeolekustamise aset leidmiseks.³⁵

Teemad võivad muutuda julgeolekuprobleemideks pikema aja jooksul ega ei pea esile kerkima kiiresti dramaatiliste interventsiooni hetkedega. Ühe näitena võib tuua immigratsiooni kui ohu julgeolekule, seda eriti Euroopa Liidu kontekstis. Bigo väidab, et immigratsiooni sidumine politsei ja sõjaväega andis võimaluse selle julgeolekustamiseks.³⁶

³² Van Munster, 2009, lk. 8.

³³ Vuori, J.A. Illocutionary Logic and Strands of Securitization: Applying the Theory of Securitization to the Study of Non-Democratic Political Orders. *European Journal of International Relations*. March 2008, Vol. 14, Nr. 1, lk. 66.

³⁴ *Ibid*, lk. 69

³⁵ *Ibid*, lk. 72

³⁶ McDonald, M. Securitization and the Construction of Security. *European Journal of International Relations*. December 2008, Vol. 14, Nr. 4, lk. 576.

Julgeolekustamine on seega kindla teema tõstmine „kõrgemasse poliitikasse“, ette tavapoliitikast, see tähendab, et teemale eraldatakse rohkem ressursse (raha, inimressurss ja aeg), tähelepanu ja aktuaalsust. Kindla ohu korral teevad julgeolekustajad endale ülesandeks eduka julgeolekustamise protsessi, mis omakorda aga koosneb kindlatest osadest. Julgeolekustamise protsessi kirjeldatakse järgmises alapeatükis.

1.4. Julgeolekustamise osad

Kopenhaageni koolkonna jaoks on julgeolekustamine üheks neid defineerivaks mõisteks ja teooriaks, mille läbi on võimalik selgitada tajutavate ohtude prioriteeti sõnavõttudes ja tekstides. Iga julgeolekustamine koosneb teatavatest osadest, mis on vajalikud toimingute teostamiseks.

Efektiivne ja õnnestunud julgeolekustamine koosneb Kopenhaageni koolkonna jaoks seega kolmest osast³⁷:

- Eksistentsiaalse ohu määratlemine.
- Tegutsemine hädaolukorra puhul.
- Mõju üksusele ehk riigile pärast reeglite murdmist.

Julgeolekustamise puhul on kindel retoorika – „*kui me praegu kohe midagi ei tee, siis juhtub SEE ehk midagi halba*“. Nii on võimalik leida sobilikke teemasid kui ka vaenulikke riike, mida soovitakse julgeolekustada, ja see toimub läbi kõneakti.³⁸ Floyd leiab, et julgeolekustamine on moraalne vaid sel juhul, kui on täidetud korruga kõik kolm kriteeriumit ehk peab eksisteerima objektiivne eksistentsiaalne oht, referentobjekt peab olema moraalselt legitiimne ning reageerimine ohule peab olema asjakohane.³⁹

Julgeolekustaja on keegi või ka grupp, kes sooritab julgeolekut käsitleva kõneakti. Tavaliselt on nendeks poliitilised liidrid, bürokraadid, valitsused jne.⁴⁰

³⁷ Buzan *et al*, 1998, lk. 26.

³⁸ *Ibid*, lk. 26.

³⁹ Floyd, R. Can securitization theory be used in normative analysis? Towards a just securitization theory. *Security Dialogue*, August-October 2011, Vol. 42, Nr. 4 – 5, lk. 428.

⁴⁰ Buzan *et al*, 1998, lk. 40.

Kui teatud tüüpi oht püsib või kordub teatava aja tagant, siis on loogiline, et mingil hetkel see julgeolekustatakse. Kõige nähtavam on see sõjalise sektori puhul, kus pikaajased sõja või terrorismiga seotud ohud toovad kaasa vastavad poliitilised tagajärjed, mis võivad edasi kanduda ka reaalse sõjategevuseni. Teatavaid julgeolekuküsimusi ei lahendata siiski avalikkuse ees, kuna esmalt on kasulik need kuulutada julgeolekuvajaduseks ja alles siis tuua avalikkuse ette, sest sellisel juhul on rahvas vastuvõtlikum näiteks selle osas, kui „ohu“ peale kulutatakse suurem rahaline summa.⁴¹

Julgeolekule saab läheneda kahte moodi – küsida, kas on olemas reaalne või näiline oht. Julgeolekustamist ei saa aga kõik teostada, selle jaoks peavad osalised olema paigutatud teatud ruumi või struktuuri, kus neil on võimalik protsessi ellu viia. Isegi sellisel juhul ei oma keegi kontrollimatut võimu julgeolekustamise üle, kuna võim ei saa olla absoluutne. Lisaks ei või kunagi olla kindel, kas inimesed on nõus teatava julgeolekuvormiga (NSV Liidu võimueliidi positsioon Ida-Euroopa elanike hulgas). Edukas kõneakt on kombinatsioon keelekasutamisest ja ühiskonnast, mis on mõlemad loomuomased julgeolekustaja kõnele ja grupile, mis kiidab kõne heaks. Kõige olulisem on kõneakti puhul jälgida julgeoleku vormi ning konstrueerida süžee, mis sisaldab eksistentsiaalset ohtu, tagasiteed välistavat hetke ja võimalikku väljapääsu, lisaks tuleb vastavalt sektorile juurde lisada alateema, nagu suveräänsus ja tunnustamine poliitilise sektori ning identiteet sotsiaalse sektori puhul. Kõneakti välisaspekt omab kahte tingimust, millest esimese puhul peab kõneleja omama sotsiaalset kapitali ja olema võimupositsioonil ning teiseks peab viitama seotusele ohuga, näiteks viidates mingitele kindlatele objektidele nagu tankid, sõjalennukid, laevastik.⁴²

Kõneaktiga julgeolekule lähenemine nõuab kolme erineva üksuse eristamist, mis on analüüsiga seotud⁴³:

1. Referentobjektid ehk asjad, mida nähakse eksistentsiaalselt ohustatuna ning millel on legitiimne õigus ellu jääda.

⁴¹ Buzan *et al*, 1998, lk. 27 – 28.

⁴² *Ibid*, lk. 32 – 33.

⁴³ *Ibid*, lk. 36.

2. Julgeolekustavad osapooled ehk julgeolekustajad, kes julgeolekustavad teemasid, kõneledes eksistentsiaalsest ohust eelnevalt viidatud referentobjektidele.
3. Funktsionaalsed osapooled, kes mõjutavad mõne sektori dünaamikat, olemata ise objekt ega julgeolekustaja.

Kõige olulisem on vahet teha referentobjektidel ning julgeolekustajatel. Esimesteks on tavaliselt olnud riigid ning osaliselt ka rahvused, riikide puhul on oluline suveräänsus, rahvuste puhul identiteet. Referentobjekti suurusel on sageli julgeolekustamise edukus, kuna nii indiviidi kui ka väiksemat objekti või gruppi on raskem legitimeerida eksistentsiaalse julgeolekuohuna välja tuua.⁴⁴

Julgeolekustamine koosneb seega kolmest põhilisest osast, mis on toodud välja Kopenhaageni koolkonna esindajate poolt. Seoses sellega, et antud koolkonna esindajad olid esimesed, kes kirjutasid välja julgeolekustamise teooria ning osad, on aastate jooksul lisandunud mitmed täiendused erinevate autorite poolt.

Jocelyn Vaughni leiab, et korraga võib julgeolekustada mitut referentobjekti, näiteks kui objekt A pole kaitsmiseks piisava eksistentsiaalse väärtusega, siis objekt B võib seda olla. Juhul kui B-d ei saa julgeolekustada ilma A-ta, peab kuulajaskond nõustuma mõlema kaitsmise vajadusega ja nii on võimalik mitut referentobjekti korraga julgeolekustada.⁴⁵

Holger Stritzel rõhutab kuulajaskonna ning julgeolekupoliitika läbiviijate vahelise suhte olulisust. Ta leiab, et nende omavahelise suhte rolli pole käsitletud nii põhjalikult ja objektiivselt kui võiks, sest empiiriliste uuringute puhul on sageli raske aru saada, milline kuulajaskond on kõige olulisem, millisel ajahetkel, mis juhtub, kui eristub mitu erinevat kuulajaskonda, ning millisel ajahetkel hakatakse „publikut“ veenma.⁴⁶

⁴⁴ Buzan *et al*, 1998, lk. 36.

⁴⁵ Vaughn, J. The Unlikely Securitizer: Humanitarian Organizations and the Securitization of Indistinctiveness. *Security Dialogue*. June 2009, Vol. 40, Nr. 3, lk. 264.

⁴⁶ Stritzel, H. Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond. *European Journal of International Relations*. September 2007, Vol. 13, Nr. 3, lk. 362 – 363.

Theirry Balzacq on oma lähenemises kriitiline ja samaaegselt täiendav Kopenhaageni koolkonna suhtes. Ta leiab, et julgeolekustamise teooria keskpunktiks on eeldus, et ükski teema pole oma olemuselt tegelikult nuhtluseks, sest teatav teema muutub julgeolekuprobleemiks alles läbi diskursiivse poliitika. Balzacq toob välja kaks võimalikku lähenemist julgeolekustamise teooriale – filosoofilise ja sotsiaalse. Esimese puhul on põhiorhk kõneakti ning keelekasutusel, teise puhul võimu suhetel teineteisega ja kindlate imagote konstrueerimisel. Filosoofilist lähenemist seostab tema just nimelt Kopenhaageni koolkonnaga.⁴⁷

Balzacq leiab, et julgeolekustamine on liiga piiratud Buzani, Wæveri ja de Wilde poolt välja toodud kolme analüüsiüksuse olemasoluga ning pakub välja enda poolt modifitseeritud ja täiustatud kolme analüütilist taset:

1. **Osalejad.** Esimene tase keskendub osalejatele ja nende suhetele struktuuris, mis omakorda sisaldab nelja analüüsivat punkti⁴⁸:
 - Need, kes panustavad, või vastupidi, osutavad vastupanu kas otseselt või kaudselt julgeolekuteemade esilekerkimisele või nende disainimisele (julgeolekustajad, kuulajaskond ja „*funktsionaalsed osalejad*“).
 - Eelmises punktis mainitud osalejate võimupositsioonide identifitseerimine.
 - Personaalsed ning sotsiaalsed identiteedid, mis toimivad osalejate puhul nii piirajatena kui ka lubajatena.
 - Referentobjekt või subjekt, mida ohustatakse või mis ise ohustab.
2. **Teod.** Teine tase on seotud teguviisidega, nii diskursiivsete kui ka mittediskursiivsetega, mis on seotud julgeolekustamise protsessiga. Selle taseme ülesandeks on avada poliitika ja meetodid, eesmärgiga tagada julgeolek. Balzacq toob välja neli järgmist punkti:
 - „*Tegevus*“, mille puhul viidatakse korrektsele keelekasutusele kõneakti edukaks ellu viimiseks.

⁴⁷ Balzacq, 2011, lk.1.

⁴⁸ *Ibid*, lk. 35 – 37.

- Teine punkt on strateegiline – milliseid heuristilisi artefakte (kunstlikult loodud esemed) otsustab julgeolekustaja kasutada, et tagada publiku edukas mobilisatsioon (analoogiad, metafoorid, emotsioonid, stereotüübid).
 - Julgeolekustamise dispositiiv ehk teguviiside ja vahendite kogum.
 - Julgeolekustamise poolt loodud poliitikad.
3. **Kontekst.** Diskursus ei toimu vaakumis, vaid see on kontekstuaalselt lubatud ning raamidesse paigutatud, iga diskursus tuleb paigutada nii ajalooliselt kui ka sotsiaalselt. Konteksti puhul on olulised kaks punkti:
- Lähedane kontekst sisaldab endas kohtumisi, intervjuusid, kogunemisi, mis kõik loovad sobiva keskkonna julgeolekustamiseks.
 - Kauge kontekst kõneleb teksti sotsiaalkultuurilisest lisast. Siin leiab aset astmeline argumenteerimine, mil näiteks „*inimesed usuvad oma tuttavate juttu, kuna juba nende tuttavad usuvad seda*“. Ehk siis Eesti kontekstis: „Ma ei tunne kedagi, kes tunneks kedagi, kellele meeldiks Rüütel/Savisaar etc.“ Selle punkti puhul on olulisel kohal näiteks sotsiaalne klass, etniline kogukonna kooslus või regionaalne/kultuuriline keskkond.⁴⁹

Julgeolekustamise osad ning nende täiendused kõnelevad siiski ühest ja samast asjast ehk julgeolekustajate rolli tähtsusest, seda nemad on need, kes alustavad protsessiga ning toovad välja referentobjektid, mis vääriksid eksistentsiaalse ohu eest kaitset.

1.5. Julgeolekusektorid Kopenhaageni koolkonna järgi

Külma sõja lõpuga suurenes julgeolekupoliitikas analüüsitavaid sektorite arv ning enam ei olnud põhiasetus vaid sõjalisel kategoorial, vaid aktiivselt seostati julgeolekuga ka teisi valdkondi, mis hõlmasid sotsiaalset ruumi, majandust, poliitikat kui ka keskkonda. Kopenhaageni koolkond eristas viis peamist sektorit, mis esinesid julgeoleku analüüsimisel.

⁴⁹ Balzacq, 2011, lk. 35 – 37.

Buzani ja Wæveri jaoks on oluline julgeoleku võimalikult arusaadav analüüsimine ning nad leiavad, et seda on kergem analüüsida, kui jaotada julgeolek erinevateks sektoriteks. Eristatakse viite põhilist sektorit, milleks on⁵⁰:

1. **Majanduslik** sektor, mis on seotud kaubanduse, tootmise ning finantside omavaheliste suhetega.
2. **Sõjaline** sektor on seotud jõu kasutamise suhetega ning võimekusega võidelda sõdu erinevate osapoolte vahel.
3. **Poliitiline** sektor on võimude omavahelised suhted, tunnustamine ning valitseva staatuse säilitamine.
4. **Sotsiaalne ehk sotsio-kultuuriline** sektor on seotud kollektiivsete identiteetide säilitamisega.
5. **Keskkondlik** sektor on seotud inimtegevuse ja biosfääri suhtega.

Sotsiaalse sektori puhul on oluline identiteet, enesest arusaam ning individuaalide eneste paigutamine spetsiifilisse kogukonda, kõige tähtsam neist on identiteet. Levinumad alateemad, mida paigutatakse sotsiaalse sektori alla, on järgmised⁵¹:

1. Migratsioon. Kui X arv inimesi näeb ohtu Y arv inimestes, kes muudavad nende praegust struktuuri ning mõjutavad nende ühiskondliku korda, siis on tegemist ohuga. Migratsiooni tõttu peavad X ja Y moodustama uue ühiskonna, mis aga ei kattu X-i soovidega.
2. Horisontaalne konkurents. Kuigi X elanikkond jääb püsima oma territooriumile, siis Y-i tõttu ollakse sunnitud ennast reorganiseerima, seda Y-i kultuurilise ning keelelise mõju pärast.
3. Vertikaalne konkurents. X inimesed lõpetavad enese defineerimise, kuna käimas on integratsioon või eemalduv projekt. Esimese toimumise puhul muutub X inimeste identiteet laiemaks, teise puhul aga kitsamaks.

Jef Huysmans leiab, et immigratsiooni julgeolekustamine ei ole õigustatud tegevus, sest lähtutakse lääne normidest, mille järgi immigrantide näol on tegemist ohuga, mis halvendab avalikku korda, lõhub kultuurilist ühtsust ja identiteeti. Lisaks on

⁵⁰ Buzan *et al*, 1998, lk. 7 – 8.

⁵¹ *Ibid*, lk. 119 – 121.

immigrandid tüütavaks lisakoormuseks maksumaksjate rahakotile. Kuna Euroopa Liidu piir on pikk, siis on rakendatud võimalikult tugevaid meetmeid piirikontrollides ning paljud inimesed, kes soovivad Euroopa Liitu tulla tööd otsima või on põgenikud, peavad seda tegema illegaalsete kanalite (inimkaubandus) läbi, mille tõttu kinnistub lääne avalikkuse arvamus enamgi, et tegemist on negatiivse nähtusega ja ohuga eurooplase identiteedile.⁵²

Neljanda ohuna võib näha veel ka populatsiooni vähenemist, mis võiks toimuda läbi epideemia, sõja, põua või loodusliku katastroofi ja see ähvardab identiteedi hoidjaid ehk inimesi ennast. Sellised ohud võivad olla lisaks ka AIDS, kuritegevus, narkootikumid ning töötus.⁵³

Ühiskond võib reageerida sellistele ohtudele kahel viisil: kogukond tegeleb nendega ise või üritatakse teema viia poliitilisse sektorisse, kuna seeläbi muutuksid ohud ametlikuks ja neid saaks omakorda seaduslikult arutada. Viimast tehakse sagedamini, kuna poliitilisel tasandil eksisteerivad võim ja legitiimsus. Piirikontrollide tugevdamine ning paberimajanduse keerulisemaks ajamine on näited võimalustest immigratsiooni piiramiseks.

Kui kogukond otsustab ise ohtudega tegeleda, siis on selleks kolm varianti:

- Kandideerida valitsusse.
- Moodustada oma eraldiseisev valitsus.
- Moodustada eraldi kogukond, millel oleks osaline autonoomia ning nad oleksid oleks „rahule jäetud“ (näiteks juutide kogukonnad paljudes Euroopa riikides).⁵⁴

Majandusliku sektori puhul saab julgeolekustada kartust, mille puhul energiast sõltuvust kasutatakse poliitiliselt ära, lisaks võib välja tuua kapitalismi varjuküljed nagu illegaalne kaubandus (inim- ning relvakaubandus) ohuna riiklikule julgeolekule.⁵⁵

⁵² Huysmans, J., *The Politics of Insecurity: Fear, migration and asylum in the EU*. Routledge, New York and Abingdon, 2006, lk. 58.

⁵³ Buzan *et al*, 1998, lk. 121.

⁵⁴ *Ibid*, lk. 122.

⁵⁵ *Ibid*, lk. 98.

Euroopa Liidu loomise ühtedeks põhiargumentideks olid majanduslik ühtsus ning integratsioon, mis sidusid peamised tööstused omavahel (raua-, metalli-, söe-, tuumatööstus) ning seeläbi vähendasid iga liikmesriigi võimekust arendada sõjaväge iseseisvalt.⁵⁶ Kõike, mis ähvardab Euroopa Liidu ühtset turgu, võib antud loogikast lähtuvalt käsitleda julgeolekuohuna.

Sõjalise sektori puhul on riik ülekaalukalt olulisim referentobjekt ning valitsev eliit toimib julgeolekustajatena. Demokraatlikes riikides on selleks riigipead ning vastutavad kõrged sõjaväelased ja ministrid. Tegemist on arenguga, mille puhul sõjaline kontroll oma riigi territooriumi üle ning läbi selle suveräänsuse kindlustamine on elulise osatähtsusega nii poliitikute kui ka kodanike jaoks.⁵⁷

Julgeolek ja valmidus sõjaks defineerivad sõjalise sektori olemust, kuna käsitletakse nii sisemist kui ka välist valmisolekut ja ohte. Tegemist on kahetasandilise vastastikuse mõjutamisega, kus ühelt poolt vaadatakse reaalselt sõjalist ründe- ja kaitsevõimet ning teiselt poolt kahe riigi arusaamu teineteise võimekusest ning kavatsustest.⁵⁸

Keskkonna sektori puhul on eristuvaks taksuks see, et eksisteerib kaks täielikult erinevat agendat. Esimene neist on poliitiline, teine teaduslik ja kuigi osaliselt on need kattuvad, siis oma olemuselt siiski erinevad. Teadus areneb väljaspool poliitikat, seda laborites ja töötajateks on teadlased, poliitika puhul toimuvad arutelud poliitilistes institutsioonides, mille roll on tuua avalikkuse ette tehnoloogilised läbimurded, ohud ja rahvusvaheline koostöö selles vallas.⁵⁹

Keskkonnaprobleemide ja ohtude alla kuuluvad näiteks ökosüsteemide häired, energiaprobleemid, ülerahvastatus, näljahädad ja ka majanduslikud probleemid. Referentobjektidena toimivad terve keskkond, loodus ning selle väiksemad osad. Lisaks on keskkonna tähtsamaid referentobjekte ka *tsivilisatsiooni taseme langus*, mida üritatakse vältida. Osapoolteks on keskkonna sektori puhul kas riigid, globaalne kogukond, koalitsioonid, firmad-korporatsioonid või isegi mittetulundusühingud.⁶⁰

⁵⁶ Buzan *et al*, lk. 103.

⁵⁷ *Ibid*, lk. 49.

⁵⁸ *Ibid*, lk. 51.

⁵⁹ *Ibid*, lk. 71 – 72.

⁶⁰ *Ibid*, lk. 77 – 78.

Poliitilise sektori puhul saab julgeolekustada ohte, mis ei ole seotud sõjalise sektoriga ja milleks näiteks on inimõigused ning kõik, mis on seotud individuaalidega. Poliitiline sektor on võrreldes teistega kõige laiem ja kohati võib väita, et praktiliselt kõik teemad ja ohud kuuluvad poliitilise sektori alla. Poliitilised ohud on tavaliselt suunatud riigi organisatoorse stabiilsuse pihta, nende abil võib valitsust survestada, kukutada või tagada mõne piirkonna eraldumise ametliku riigi territooriumi ning valitsemise alt.⁶¹

Poliitilised ähvardused tehakse tavaliselt kas a) poliitilise üksuse sisemisele legitiimsusele, mis on seotud ideoloogiate, ideede ning teemadega, mida seostatakse riigiga või b) riigi välisele tunnustamisele ning tema legitiimsusele.⁶²

Poliitilise sektori referentobjektiks on riik, kuid riigisarnased poliitilised organisatsioonid nagu Euroopa Liit, mida võib defineerida riikide kogumina, sobivad samuti. Referentobjektideks sobivad ka iseorganiseerunud riigitud sotsiaalsed grupid, millel on tugevad institutsioonid (klannid, vähemused, hõimud) ning rahvusülesed liikumised, mis tänu järgijatele suudavad moodustada liite. Euroopa Liidu poolt saavad poliitilise sektori juhul julgeolekustamist läbi viia formaalsed institutsioonid ning nende juhid.⁶³

Euroopa Liit näiteks on rõhunud integratsioonile, eesmärgiga vältida sisemist fragmenteerumist, ja et tegemist on eksistentsiaalse küsimusega, sobib see ka julgeolekustamiseks, sest vastasel juhul võib saabuda punkt, kust enam pole võimalik tagasi pöörduda.⁶⁴

Gad ja Peterseni toovad välja kolm olulist seost poliitika ning julgeolekustamise vahel⁶⁵:

1. Julgeolekustamise teooria puhul on poliitikas kõneakti ülesandeks tahte läbisurumine ehk teisisõnu poliitika peitub julgeolekustaja motiivides.

⁶¹ Buzan *et al*, lk. 141 – 142.

⁶² *Ibid*, lk. 144.

⁶³ *Ibid*, lk. 145- 146.

⁶⁴ *Ibid*, lk. 148.

⁶⁵ Gad, Petersen, 2011, lk. 318 – 321.

2. Sotsiaalne ruum ehk avalik sektor on organiseeritud kindlas ajaloolises tegevuspaigas. Selle keskpunktis on rahvusriik ning julgeolekustamine on teatavat liiki kõneakt, mis iseloomustab poliitilist kommunikatsiooni. Siin eraldatakse tavapoliitikat ja julgeolekupoliitikat.
3. Poliitika on tegevus, kuid eetilise tegevus – kuivõrd on julgeolekustamine normatiivne ning mil määral on võimalik seda õigustada.

Iga sektor erineb selle poolest, et ta vaatleb sfääre vastastikuse toimimise läbi. Sektoriteks jaotamise süsteem aitab vähendada muutujate arvu, mida analüüsi puhul tuleb jälgida. Näiteks poliitilises sektoris jälgitakse enim suveräänsust ja võimu ning õigustatakse keelavaid eeldusi, mis aitavad võimendada võimu. Sõjalises sektoris keskendutakse kaitse- ja ründevõimekusele ning sotsiaalses sektoris on põhiohk hoopis identiteedil ja soovil säilitada kultuuriline iseseisvus.⁶⁶

Viimastel aastatel on hakatud arutama seda, kas peaks laiendama sektorite arvu, näiteks kas õiguslik sektor tuleks eraldada poliitilisest ning soo ja religiooni sektor omakorda sotsiaalsest sektorist. Lisaks on Kopenhaageni koolkond arutanud selle üle, kas anda sektoritele ontoloogiline staatus või vaadelda neid lihtsalt analüütiliste spektritena.⁶⁷ Sektorid aitavad kaasa julgeolekustamise dünaamikale ning on seda selgitavad. Iga sektor moodustab osakese keerulisest süsteemist. Viis sektorit valitud on just selliselt, kuna nende valdkonnad mõjutavad enim julgeolekut.

Funktsionaalne eristamine on osa sektorite jaotusest ning kaasaegsest ühiskonnast, sest selle puhul poliitika, majandus, õigus, kunst ja muud moodustavad oma autonoomse osa ühiskonnast, mida on omakorda võimalik analüüsida. Need alateemad pälvivad alati esikoha staatuste ning kohtade ees. Näiteks nähakse probleeme majanduslike, sõjaliste ja õiguslikena enne, kui neid nähakse sakslaste, prantslaste või sotsiaalsete klasside järgi eristatuna.⁶⁸

⁶⁶ Buzan *et al*, 1998, lk. 8.

⁶⁷ Albert, M., Buzan, B. Securitization, sectors and functional differentiation. *Security Dialogue*. August – October 2011, Vol. 42, Nr. 4 – 5, lk. 413 – 416.

⁶⁸ *Ibid*, lk. 417.

Peatükis välja toodud viis põhilist sektorit aitavad kaasa julgeolekustamise analüüsimisele, kuna Ukrainaga suhtlemisel Euroopa Liit ei lähtu mitte traditsiooniliselt keskseks julgeolekuvaldkonnaks peetavast – s.t sõjalisest sektorist, vaid teistest sektoritest.

1.6. Kõneakti teooria

Julgeolekustamine vajab kindlat analüüsimeetodit, milleks on kõneakti teooria, mille puhul uuritakse lausestust ning sõnu, mille läbi saab alguse julgeolekustamise protsess.

Käesolev lõputöö analüüsib empiirilist materjali julgeolekustamise kõneakti teooriast lähtuvalt, mille on pakkunud välja Juha Vuori, keda on mõjutanud John L. Austini ning John R. Searle'i kõneakti teooria, mille puhul kõne eesmärgiks peetakse millegi sooritamist või läbisurumist läbi lingvistilise kommunikatsiooni. Kopenhaageni koolkonna järgi leiab julgeolekustamine aset läbi kõneaktide. Iga lause annab edasi ühte kolmest võimalikust kõneakti variandist:

1. Lokutiivne akt ehk väljenduse kõneakt, mis sisaldab endas mõtet ning viidet.
2. Illokutiivne akt ehk lausumisega sooritatav tegu.
3. Perlokutiivne akt ehk tagajärjega tegu.⁶⁹

Juha Vuori sõnade kohaselt sõltub julgeolekustamise õnnestumine sellest, millist funktsiooni julgeolekuargumendid omavad ning keda ja kuidas nad teenivad. Ta tõstab esile illokutiivse akti, mis omab endas rariteetsset eelist olla kasutamiskõlblik erinevates kontekstides. Balzacq ja Leonard väidavad, et nii õnnestunud kui ebaõnnestunud julgeolekustamised on parimal moel jäädvustatud kuulajaskonna laiali jagamisel, sest kuulajaskond on varieeruv ning samuti nende arusaam erinevatest teemadest. Salter leiab, et *Mina* presenteerimine muutub erinevate sotsiaalsete tegevuspaikade puhul ning arusaam mõnest kindlast tegevuspaigast võib valgustada erinevaid esitusi. Julgeolekustamise akt ning publiku nõustumine julgeolekustamise kõneaktiga on sõltuvuses tegevuspaigast. Suhe kõneleja ning kuulajaskonna vahel on vitaalse tähtsusega julgeolekustamise edukuse puhul.⁷⁰

⁶⁹ Balzacq, 2011, lk. 4 – 5.

⁷⁰ *Ibid*, lk. 7.

Williamsi jaoks on kõneaktide puhul tegemist kommunikatiivsete, mitte vaid sotsiaalsete tegevustega ning nende lõpp-protsess on õigustamine. Kõneaktid sisaldavad endas argumente, põhjuste loetelu, tõendusmaterjalide esiletoomist ja teiste veenmist, läbi nende võib muuta arusaamasid julgeoleku küsimustest nii siseriiklikult kui riigiväliselt.⁷¹

McDonald soovib lisaks keelekasutusele analüüsida julgeolekustamise rolli juures ka piltide ning kuvandite mõju – näiteks 11. septembri rünnakud New Yorgis mõjusid baasina terrorismi julgeolekustamisele. Samas omab visuaalsete piltide juures suurt rolli tõlgendamine, sest kuvandeid defineeritakse erinevates ühiskondades mitmeti.⁷²

Vuori sõnade kohaselt saab kõneakte jaotada kolmeks ja autor lähtub empiirilise osa analüüsi puhul sellest jaotusest⁷³:

1. Väide ehk *Claim*
2. Hoiatus ehk *Warning*
3. Nõue ehk *Request*

Väite puhul kujutab miski eksistentsiaalset ohtu referentobjektile, mille säilimine tuleb tagada. Väite illokutiivne lähtepunkt on enesekindel kõneakt ning selle puhul võetakse kindel seisukoht millegi suhtes, praegusel juhul julgeolekustamise suhtes. Enamik illokutiivseid kõneakte on edukad vaid teatavate tingimuste täidetuse puhul, mida kutsutakse ettevalmistustingimusteks. Väitmise puhul peab kõneleja tooma tõendeid oma väite kohta ning väitja ei peaks eeldama automaatselt seda, et kuulaja juba teab, kas väide on tõene või mitte.⁷⁴

Hoiatuse korral oht realiseerub, kui midagi ei tehta selle välistamiseks. Hoiatus võib olla direktiivi vormis või võidakse ka enesekindlalt väita olukorra ning asjade seisu kohta. See sisaldub ettepaneku sisukorras ja selle puhul võidakse kedagi hoiatada, et ta midagi kas teeks/ei teeks või hoiatada praeguse olukorra eest. Julgeolekustamise puhul

⁷¹ Williams, M.C. Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly*. December 2003, Vol. 47, Nr. 4, lk. 522.

⁷² McDonald, 2008, lk. 569.

⁷³ Vuori, 2008, lk. 75.

⁷⁴ *Ibid*, lk. 77.

Julgeolekustaja hoiatab eesmärgiga midagi tehtud saada. Ettevalmistavad tingimused sisaldavad endas võimalust, et seisund või sündmus, mille eest hoiatati, võib toimuda ning see ei ole kuulajate huvides, nii kuulaja kui ka kõneleja jaoks pole samas kindel, kas antud sündmus või seisund leiab aset või mitte.⁷⁵

Nõue erineb illokutiivse alapunkti tugevusest ning saavutustest. Julgeolekustaja võib soovitada, soovida, paluda või peale käia selleks, et otsustajad teeksid midagi. Eesmärk on, et keegi teeks midagi, teema asetatakse agendasse ning vastavad meetmed võetakse rakendusele. Ettevalmistavad tingimused sõltuvad siin sellest, millist direktiivi kasutatakse ja kas kõik direktiivid omavad vajalikke ettevalmistamistingimusi kuulajaskonna tegutsemiseks. Samas ei tohi eeldada, et kuulajaskond tegutseb vastavalt kõneleja palvele või soovile.⁷⁶

Tabel 1. Juha Vuori kõneaktide jaotus⁷⁷

Reegli tüübid	Väide (<i>Claim</i>)	Hoiatus (<i>Warn</i>)	Nõue (<i>Request</i>)
Sisu (<i>Propositional content</i>)	Igasugune väide (C).	Tulevane sündmus, seisund vms (E).	Tulevane tegu (A) H poolt.
Ettevalmistus (<i>Preparatory</i>)	Kõnelejal (S) on tõestus (põhjus vms) C kohta. Pole ilmselge, et kõneleja (S) teab kuulaja (H) teadmisi väite (C) kohta.	1. H usub, et sündmus E juhtub ning see poleks H huvides; 2. Nii S-i kui ka H jaoks pole kindel, et kas E igal juhul leiab aset.	1. H on suuteline tegema A-d ning S usub, et H teebki A-d; 2. Ei ole selge nii S-le kui ka H-le, et H teeks A-d tavaolukorras
Tähtis (<i>Essential</i>)	C representeerib asjade tegelikku seisut.	E toimumine ei ole H huvides	Läheb kirja katsena sundida H-d tegema A.

Kolm erinevat kõneakti annavad võimaluse kergelt analüüsida sõnavõtte ning keelekasutust, mis on analüüsi keskseks komponendiks. Hoiatus, nõue ja väide on kolm kõige domineerivat tüüpi, mida on võimalik leida pea iga julgeolekustamise juurest, seega tegemist on vajalike analüütiliste osadega. Kõik kolm kõneakti tüüpi on koondatud järgnevasse tabelisse, et anda ülevaade Juha Vuori teooriast.

⁷⁵ Vuori, 2008, lk. 78.

⁷⁶ *Ibid*, lk. 78.

⁷⁷ *Ibid*, lk. 77 – 81.

2. METODOLOOGIA: DISKURSUSANALÜÜS

2.1. Diskursusanalüüsi olemus

Ametlikud tekstid vajavad kindlat analüüsimeetodit, mis võimaldaks efektiivselt ja edukalt tekstides orienteeruda. Diskursusanalüüs on rahvusvaheliste suhete teoorias tunnustatud ning edukas meetod tekstide uurimiseks ja kuna käesoleva töö ülesandeks on poliitilise diskursuse analüüsimine, on keelekasutuse uurimine aruteludes, tekstides ning kõnedes kõige loogilisemaks ja paremaks lahenduseks.

Poliitiline diskursus, mida sageli võrdsustatakse diskursusega üldiselt, on pärit juba antiikajast, kui Cicero ja Aristoteles kasutasid retoorikat eesmärkide saavutamiseks. Modernne keelekasutus on aga erinev, sest tänapäeval ollakse eneseteadlikumad ning ettevaatlikumad. George Orwell märkis varakult, et poliitiline kõne ning kirjutised on kaitsvaks kilbiks nende jaoks, kes muidu on kaitsetud. Poliitilise diskursuse mõisted on omakorda ambivalentsetes ning võivad olla mitmeti tõlgendatavad, näiteks „*patsifitseerimine*“ kätkeb endas tegelikult paljude külade hävitamist ja „*piirialade kindlustamine*“ tuhandete perede sunniviisilist ümberasumist. Poliitilise keele probleemiks on alati olnud eesmärgi saavutamine, vältides negatiivset alatooni, sest see mõjub poliitikas kahjulikult.⁷⁸

Ideoloogiad defineerivad sarnaseid sõnu erinevalt („*sotsiaaltoetus*“ sotsialistide-kommunistide ja paremäärmuslike parteide puhul). Paljud mõisted võivad olla tõlgendatud teisiti erinevate ideoloogiate häälekandjate poolt, lähtuvalt nende soovidest. Sellest koorub välja ka representeerimine ehk esitlemine. See tähendab, et keelt saab ära kasutada kõnelemaks sellest, mida me teame, usume või arvame teadvat. Universaalse representeerimise korral on olemas üldised reeglid ning keelekasutus ja mõte seisavad teineteisest eraldi. Relativistliku representeerimise korral on mõte ja keel seotud – näiteks poliitikutel peavad olema ettevaatlikud oma sõnade ja konteksti suhtes.⁷⁹

⁷⁸ Hamilton H., Schiffirin, D., Tannen, D. The Handbook of Discourse Analysis. Blackwell Publishing, Malden, 2006, lk. 399 – 400.

⁷⁹ *Ibid*, lk. 401.

Näiteks kõneldes tuumapommidest, on teemat „pehmendatud“ tunduvalt läbi publikule sobivate sõnade, mis ei kutsu esile nii tugevat negatiivsust. „*Strategic nuclear weapon*“ on defineeritud kui „*large nuclear bomb with immense destructive power*“, sest teine variant ei sobiks nii meediasse kui ka ametlikku poliitikasse. Teise näitena võib välja tuua analoogselt pehmendatud sõnapaari „*demographic targeting*“, mis tegelikult tähendab tsiviilelanike sihikule võtmist ning tapmist⁸⁰.

Poliitilisi eesmärke on võimalik saavutada representeerimisega seotud „*tõestatavusega*“. Selle puhul on näha, millised tõestusmaterjalid leiavad kajastamist kirjatükkides erinevates keeltes ja milline seisukoht võetakse nende tõestusmaterjalide suhtes, kuna neid on erinevaid – usk, eeldus ja füüsiline kogemus.⁸¹

Laclau ja Mouffe toovad välja viis põhilist argumenti diskursusteooria juures⁸²:

1. Kõik sotsiaalse tegevuse vormid leiavad aset ajalooliselt spetsiifiliste diskursuste taustal, mida võib laiemalt defineerida kui tähtsustamise suhtestatud süsteeme.
2. Diskursus on konstrueeritud läbi hegemooniliste võitluste, mille eesmärgiks on poliitilise ning moraalse-intellektuaalse juhtpositsiooni loomine. See kõik toimub läbi tähenduse ja identiteedi kujundamise.
3. Tähenduse ja identiteedi hegemooniline artikuleerimine on tihedalt seotud sotsiaalse antagonismi konstrueerimisega, mille tulemusena välistatakse ohustav „Teine“ ja see tagab stabiilsuse.
4. Stabiilsed hegemoonilised diskursused saavad nihestatud, kui kohtavad oma eksisteerimise jooksul uusi sündmusi, mida ei suudeta selgitada, esindada või kodustada. Kuigi enamik diskursuseid on paindlikud ja integreerimisvõimelised, on neil kõigil olemas lõpp-punkt ja varem või hiljem seisavad nende teel sündmused, mida ei õnnestu vanasse diskursusesse enam integreerida, ebaõnnestumine katkestab diskursiivse süsteemi.
5. Diskursiivse struktuuri nihestumine tähendab teema pooldumist ning teema teine pool võib üritada ennast rekonstrueerida täielikuks identiteediks läbi identifitseerimise protsessi.

⁸⁰ Hamilton *et al*, 2006, lk. 401.

⁸¹ *Ibid*, lk. 403.

⁸² Howarth, D., Torfing, J. *Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy and Governance*. Palgrave Macmillan, New York, 2005, lk. 14 – 17.

Diskursusanalüüsis võib näha välispoliitika teooriat ja kõnealuse meetodi saabumisega on välispoliitika ning identiteedi küsimus muutunud viimastel aastatel populaarsemaks uurimisteenaks. Tähtsaimal kohal on küsimus – kuidas välispoliitika reprodutseerib mingit kindlat identiteeti? Teine tähtsuse suurenemise põhjus oli empiiriline, kuna Külma sõja lõpp tõi kaasa natsionalismi ning teised identiteedipoliitikad, mille puhul on tähtsal kohal Euroopa ja julgeolekupoliitika. Probleem on olnud siiani pealiskaudsuses, kuna identiteedi küsimus on sageli ambivalentne – osade jaoks rohkem seotud kultuuriruumiga ning teiste puhul ratsionaalsusega. Saksamaa ja Prantsusmaa roll Euroopa identiteedi ning julgeolekupoliitikas on olnud väga suur ning paljud otsused sõltuvad just nende kahe riigi nägemustest. Tegemist on n-ö „kõrgema poliitikaga“.⁸³

Diskursusanalüüs toimub avalike tekstidega, see ei ürita jõuda tegijate mõtete ega motiivideni, nende salajaste plaanide või peidetud kavatsusteni. Eriti oluline on see välispoliitika puhul, kus palju ongi peidetud, niisiis saab diskursuse tasandile jäämisest suur metodoloogiline eelis. Välispoliitiliste tekstide puhul on seega tähtis keskenduda sellele, mis on kirjas, kuna see on kõige olulisem, ning tähtis on vahet teha õigel diskursusel ja arusaamadel/mõtetel. Diskursusanalüüsi puhul on välja toodud probleemina seda, kuidas aru saada, mida on tekstiga mõeldud. Kas on tekst vaid retooriline? Sellest kriitikast tulenevalt on tähtis jääda vaid diskursuse juurde, mitte keskenduda kognitiivse psühholoogia pärusmaale. Tähtsal kohal on poliitiliste struktuuride olemasolu diskursuses, kuna läbi nende on võimalik poliitikutel vaielda „kuhu soovetakse poliitikaga jõuda“. Poliitiliste struktuuride mudelid on seega ehitatud riigi ja rahvuse mõistetest lähtuvalt, kuna välispoliitika ametlik liin peab suutma end artikuleerida riigi „visioonist“ lähtuvalt ning sisaldama „meie“ kategooriaid.⁸⁴

Identiteet on diskursiivne. Kuigi Euroopa Liit ei ole veel kujunenud oma liikmesriikidega sarnase samastumisjõuga rahvasteüleseks institutsiooniks, on ka ELi jaoks tähtsal kohal ühtsuse küsimus, küsimus „meist“. Euroopa Liit on kesksel kohal „meie“ küsimusi puudutavatel teemadel, seega pole võimalik rääkida vaid rahvusriikide huvidest (hoolimata sellest, et palju otsuseid tehakse siiani riikide tasandil). Stabiilsus

⁸³ Howarth, Torfing, 2005, lk. 33 – 34.

⁸⁴ *Ibid*, lk. 35.

ning regionaalne julgeolek on muutunud oluliseks, tulenevalt on iga suurema riigi otsus neis valdkondades järjest rohkem seotud ka terve liiduga.⁸⁵

Juba 1973. aastal deklareeris European Community (Euroopa kogukond) Kopenhaageni kogunemise järel Euroopa identiteedi fundamentaalsust. Selle sama identiteedi tugevdamine ning ülesehitamine pidi olema üks Euroopa kogukonna alustalasid. Praeguseks ajaks pole Euroopa ühine identiteet veel välja kujunenud ja seda tuleb käsikäes vaadata rahvusriikide identiteediga.⁸⁶

Diskursusteooria eeldab, et kõik objektid ning tegevused on tähendusega ja nende objektide ja tegevuste tähendus on seotud ajalooliselt kindlate reeglitega. Näiteks võib mets keset uut planeeritud maanteed sümboliseerida takistust ehitajatele, looduskaitseala rohelistele ning uurimisobjekti bioloogidele. Selle tähendus sõltub diskursusest, mis aitab nähtust või objekti identifitseerida. Diskursusanalüüs kätkeb endas alati võimu rakendamist ning sotsiaalsete agentide struktureerimist ja vihjab toore empiirilise materjali analüüsimisele. Uurimisobjektideks on kõned, raportid, manifestid, ajaloolised sündmused, poliitikad, ideed ning isegi institutsioonid. Empiiriline materjal koostab diskursuse ja sellest tuleneva „reaalsuse“.⁸⁷

Ole Wæver kirjeldab diskursusanalüüsi laiemas kontekstis kui teooriat, mis aitab selgitada välispoliitike olemust. Ta lisab, et antud analüüsimeetod aitab muuta debattide ja poliitikute tegevuste mõttekäike süstemaatiliseks, tagades seeläbi, et ka pealtvaatajad toimuvast aru saavad.⁸⁸

Kokkuvõtvalt saab öelda, et diskursusanalüüs on põhjalik meetod, mis aitab selgitada välispoliitikat, seda uurida ja analüüsida ning järeldusi formuleerida.

⁸⁵ Howarth, Torfing, 2005, lk. 38

⁸⁶ *Ibid*, lk. 68.

⁸⁷ Howarth, D., Norval, Aletta J., Stavrakakis, Y. Discourse theory and political analysis: Identities, hegemonies and social change. Manchester University Press, Manchester, 2000, lk. 2 – 4.

⁸⁸ Hansen, L., Wæver, O. European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States: Identity, communities and foreign policy. Routledge, London, 2002, lk. 26.

2.2. Lene Hansen ja diskursusanalüüs

Käesolev magistritöö lähtub Lene Hanseni diskursusanalüüsi mudelist, mille tugevateks külgedeks on hea üldistusvõime ning samas piisav põhjalikkus ja ülevaatlikkus, samuti on see tõestanud ennast kui tunnustatud ning kvaliteetse lähtepunktina uurimistöodes. Tema lähenemisega saab analüüsida välispoliitikaid ja nende relevantsust „reaalse maailma“ uurimisküsimustega.⁸⁹

Välispoliitikad vajavad lisaks tähendusele seostamist teatud situatsioonidega (poliitikad on sõltuvad situatsioonidest nagu ohust, riigist, julgeolekust või kriisist) ning et konstrueerida objekte nende situatsioonide sees, peavad nad lähtuma teiste riikide, regioonide ja inimeste identiteetidest ning rahvuslikest ja regionaalsest „*Minast*“. Selle teooria järgi toob Hansen välja põhiidee, et palju on välispoliitika puhul kinni tõlgendamises, näiteks Bosnia sõda deklareeriti Clintoni valitsuse poolt „*Balkani sõjaks*“, mis võimaldas seda kujutada kui „*konflikti barbarite vastu*“. Hanseni koolkonna järgijad leiavad, et identiteet on midagi diskursiivset, poliitilist ja sotsiaalset ning läbi selle on võimalik formuleerida välispoliitikat.⁹⁰ Lisaks eeldatakse, et välispoliitikad lähtuvad identiteedi representeerimisest ning see on seotud identiteedi kontseptualiseerimisega, nagu tegemist oleks diskursiivse, poliitilise, sotsiaalse ning seotud nähtusega.

Hansen toob mängu samuti mõisted „Mina“ ja „Teised“, mille puhul „Mina“ on *alfa* ning „Teised“ *beeta* ehk on võrdluse teises otsas või siis see, mida kujundatakse läbi välispoliitika diskursuse.

Välispoliitilised sõnavõtted ning uuemad tekstid on tihti lihtsalt ümbertõtlused vanematest tekstidest ning võivad olla paratamatuses seoses teineteisest. Välispoliitikat ei ole soovitatav kujundada nii, et ei olda kursis vanema kirjanduse või sõnavõttudega, sest poliitikud on paratamatult selle poolt mõjutatud. Eelnevast koorub välja intertekstuaalsus, mis kätkeb endas seda, kuidas tekstid ehitavad oma argumente üles

⁸⁹ Hansen, L. Security as Practice. Discourse Analysis and the Bosnian War. Routledge, London and New York, 2007, lk. 5.

⁹⁰ *Ibid*, lk. 6.

refereerides teisi tekste, mille tulemuseks on uued tekstid, mis omavad küll sarnaseid ideid, kuid mitte kunagi pole nad vanema teksti täpsed koopiad.⁹¹

Wodak & Weiss nõustuvad Hanseniga arvamuses, et individuaalsed tekstid seostuvad alati minevikuga või isegi olevikuga ning diskursused ei ole ruumis isoleeritud, vaid on seotud teineteisega või kattuvad.⁹² Näiteks Euroopa Liidu poliitilise konstrueerimise legitimeerimine on seotud läbi idee (identiteet, ajalugu, kultuur), protseduuride (osalemine, demokraatia, tõhusus) ja „standardiseerimise“ (humanitaarsus, sotsiaalsed ning majandusliku standardid).⁹³

Varasemalt mainitud keelekasutus omab kindvat rolli välispoliitiliste tekstide koostamisel, sest autorid võivad rõhutada vastavalt soovile kindlaid mõisteid või sõnu, et avalikkusele paremini mõjuda. Läbi keelekasutuse konstrueeritakse välispoliitikas identiteet. Samas, et tegemist on teoreetilise lähenemisega, ei ole kunagi kindel, kas mingi kindla identiteeti konstrueerimine või selle representeerimine viib loodetud tulemuseni ehk soovitud poliitikani.⁹⁴ Lene Hansen kirjeldab oma teoses, kuidas kujutati näiteks USA välispoliitikas ja tekstides Balkanit ning seal toimuvat konflikti ebaausalt ja kallutatult vastavalt lääne meedia ja välispoliitika vajadustele, et õigustada interventsiooni ja lahingutegevust.

Väidetavalt ei vastanda Euroopa Liit ennast mitte mõnele geograafilisele „Teisele“ vastu, vaid hoopis nn ajalisele „Teisele“. Kartus mineviku ees on suurimaks stiimuliks sellise vastandumise esinemise puhul. EL on fundamentaalselt seotud Euroopa „Mina“ konstrueerimisega. Näiteks rekonstrueeris NATO pärast Külma sõja lõppu ennast liberaalsete väärtuste eest seisjana, mitte territoriaalse ekspansiooni ohu eest võitlejana.⁹⁵

Hansen toob välja põhipunktid eduka diskursusanalüüsi jaoks⁹⁶:

⁹¹ Hansen, 2007, lk. 8.

⁹² Weiss, G., Wodak, R. Analyzing European Union discourses. Theories and applications. Chilton, P., Wodak, R. A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis. Theory, methodology and interdisciplinarity. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam and Philadelphia, 2005, lk. 127.

⁹³ *Ibid*, lk. 131

⁹⁴ Hansen, 2007, lk. 30.

⁹⁵ *Ibid*, lk. 40.

⁹⁶ *Ibid*, lk. 53 – 54.

1. Maksimeerida lugemismaterjalide hulka.
2. Keskenduda kõige tähtsamatele punktidele, mida on rõhutatud identiteedi koostamisel.
3. Kuidas on ajalooliselt kujunenud praegune kontseptsioon mingist identiteedist.
4. Kuidas on kujutatud „Teisi“.
5. Diskursusanalüüs võib jõuda erinevate välispoliitikateni
6. Olemas on alati üks ja kindel diskursus, millest teised lähtuvad.

Hanseni sõnade kohaselt on ametlik välispoliitika diskursus see, läbi mille riigi teod saavad legitiimseks, ning sellest tulenevalt äärmiselt oluline mõistmaks poliitilisi ning sotsiaalseid suhteid riigisiselt ning -väliselt. Ametliku diskursuse valimine analüüsi keskpunktiks võimaldab kasuliku puutejoone olemasolu diskursusanalüüsi ja tavapärase välispoliitika analüüsides vahel ning sellest tulenevalt eraldusjoone analüütilise, empiirilise ning metodoloogilise fookuse puhul uurimistöodes.⁹⁷ Diskursusanalüüsi puhul seisab olulisel kohal intertekstuaalne uurimistöö, mille kohaselt uuemad tekstid on tõlgendused vanematest ja sellest tulenevalt pole ennast täielikult selgitavad. Esmalt tuleb vaadata originaalteksti, siis uuemaid ning lõpuks võrrelda neid omavahel.⁹⁸

Lene Hansen toob välja mitu erinevat intertekstuaalset uurimismudelit, kuid praeguse töö puhul autor kasutab **esimest**, kus analüütiline fookus on ametlikul diskursusel ning mille puhul analüüsitakse ametlikke tekste, otseseid ning sõltuvad intertekstuaalseid viiteid, toetavaid ja kriitilisi tekste. Selliste tekstide autoriteks on riigipead, valitsusametnikud, kõrgema auastmega kaadrisõjaväelased, institutsioonid ning nende juhid. Mudeli ülesandeks on ametliku diskursuse stabiliseerimine.⁹⁹

Lõpetuseks Hanseni asub jaoks olulisel kohal „Mina“ dimensioon ehk mitut riiki, rahvust või välispoliitika subjekti otsustatakse uurida, sest võidakse valida vaid üks või mitu.¹⁰⁰

⁹⁷ Hansen, 2007, lk. 57.

⁹⁸ *Ibid*, lk 55.

⁹⁹ *Ibid*, lk. 64.

¹⁰⁰ *Ibid*, lk 73.

Diskursusanalüüsi puhul on seega olulised järgmised küsimused:

1. Mitut *Mina* uuritakse?
2. Kas uurimisperioodiks on mõni kindel hetk ajas või pikem periood?
3. Kas analüüs baseerub ühel sündmusel või mitmel?

Uurimisprotsessi puhul tasuks lähtuda kahest soovitusest, millest esimese puhul enamik tekste peaksid olema kaasaegsed, kuid olulisemad vanemad tekstid, millest uued lähtuvad, peaksid olema kaasatud ja teiseks peaks tekstide hulgas olema põhitekste, mida on kõige tihedamini kasutatud ning viidatud.¹⁰¹

Abitekstid võivad näiteks ise muutuda põhitekstideks, kui neid piisavalt ametlikus diskursuses kasutada (näiteks Samuel Huntingtoni „*Tsivilisatsioonide kokkupõrge*“).¹⁰²

Esimese mudeli puhul on olulised kolm kriteeriumit:

1. Tekstides peab olema selgelt artikuleeritud identiteet ning poliitika.
2. Tekstide hulk on võimalikult suur.
3. Tekstid on piisavalt autoriteetsed, et läbi nende formuleerida ametlik poliitika.¹⁰³

Lene Hanseni ametliku diskursuse analüüs võimaldab piiritleda uuritavaid materjale ning tuua välja tekstidest kõige olulisem. Uuritava töö raames piirdatakse ühe Minaga ehk Euroopa Liiduga, valitud on piiritletud ajahetk ehk 2005–2011 ning analüüsitakse erinevate konverentside ja tipp-kohtumiste järel esitatud kõnesid, lisaks sõnavõttud Euroopa Parlamendis. Ametlikud alusdokumendid on vajalikud osad üldisest analüüsist, kuna need panevad paika poliitika, millest mõlemad osapooled, eriti Euroopa Liit, lähtutakse.

¹⁰¹ Hansen, 2007, lk 82

¹⁰² *Ibid*, lk. 83.

¹⁰³ *Ibid*, lk. 85.

3. UKRAINA JULGEOLEKUSTAMINE EUROOPA LIIDU AMETLIKUS DISKURSUSES

3.1. Põhidokumendid Euroopa Liidu ja Ukraina vahelises suhtluses

3.1.1. Euroopa Liidu naabruskonna tegevuskava Ukraina jaoks

Euroopa Liidu ja Ukraina vahelisi suhteid kajastavad mitmed erinevad ametlikud dokumendid, kus on sõnastatud kahe osapoole vaheline koostöö ja konkreetsed valdkonnad, mis vajavad parandamist või arendamist. Nende dokumentide abil antakse ülevaade probleemsetest teemadest, sealhulgas ka välis- ja julgeolekupoliitikast. Tähtsaim ametlik dokument on põhjalik Euroopa Liidu naabruskonna tegevuskava Ukraina jaoks (*European Neighbourhood Action Plan for Ukraine*), millest on välja kujunenud esimest varianti täiendav Ukraina strateegiline arengukava aastateks 2007–2013 (*Ukraine: Country Strategy Paper 2007-2013*) ja veel kinnitamata assotsiatsioonileping (*EU–Ukraine Association Agreement*). Need dokumendid koos aitavad kaasa ametliku diskursuse loomisele ja dokumentides välja toodud põhipunktidest lähtubki kahe osapoole vaheline koostöö ning suhtlus.

Euroopa Liidu jaoks on Ukrainaga suhtlemisel üheks kõige olulisemaks lähtedokumendiks naabruskonna tegevuskava, mis on pärit aastast 2005. Tegemist on erinevate valdkondade reformiplaanide ja soovitustega, mille rakendamist soovitakse võimalikult kiiresti saavutada ja mille eesmärgiks on kolme kuni viie aasta jooksul partnerriigis muudatuste läbiviimine.¹⁰⁴ Tegevuskava juurde kuuluvad mitmed lisadokumendid, mis toimivad täiendustena ning reglementeerivad detailsemalt kõiki probleemseid valdkondi. 2004. aastal toimunud laienemisvoor tekitas vajaduse Euroopa Liidu identiteedi ja ühiste väärtuste laienemiseks piirideni ning kuna EL peab ennast Euroopa kogukonna juhtivaks jõuks, siis on oluline kaasata ka Ukraina Euroopa Liidu idanaabrina samade väärtuste ja õiguste hoidjate hulka.

¹⁰⁴ European Commission. The Policy: What is the Neighbourhood Policy? http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm. (02.05.2012)

Ametlikult on dokumendi eesmärgiks koostöö tihendamine või parandamine erinevate valdkondade vahel, lisaks konfliktide ennetamine või vajadusel konfliktide lahendamine.¹⁰⁵ Ametlikust eesmärgist hoolimata on Ukraina suhtes võetud küllaltki jäik suhtumine, kuna probleeme tuuakse välja praktiliselt igast eluvaldkonnast ning lähtuvalt probleemist järgneb lahendustepanekuna iga alapunkti juures vastav loetelu. Kuna Ukraina puhul on tegemist suurriigiga, on välispoliitikale ja julgeolekule on pühendatud eraldi täiendav lisadokument, mis siiski toimib ühe osana terviklikust tegevuskavast.

Euroopa Liit toob välja oma tõsise mure energiajulgeoleku pärast, sest energiavarustuse katkemine oleks mõeldamatu julgeolekuoht tervele liidule, seda nii majanduslikus kui ka poliitilises mõttes, sest ELi enesekujutlusse ei kuulu sõltuvus enda naabritest, vaid pigem võimekus enda vajadusi ise kontrollida ja suunata. Niisiis on tähis teemat julgeolekustada. Põhipunktina on tegevuskavas toodud välja see, et Ukraina energiapoliitika peab ühilduma Euroopa Liidu energiapoliitika eesmärkidega ning selleks tuleb tugevdada EL-Ukraina koostööd selles valdkonnas, mis ongi ELi Ukraina-suunalise julgeolekustamise protsessi osa.

Energiapoliitika olulisus on arusaadav eurooplaste jaoks, kuna Ukraina transpordib 80% oma Venemaalt imporditavast gaasist Euroopa Liitu edasi. Riigi gaasitranspordisüsteemi suutlikkus aastas on 290 miljardit kuupmeetrit, millest 170 miljardit liigub edasi Euroopa Liidu riikidesse.¹⁰⁶ Euroopa Liidu ja Ukraina poolt on samuti kooskõlastatud energiavaldkonna koostöö arusaamise memorandum, kus on sõnastatud see, et Ukraina on Euroopa Liidu jaoks peamine süsivesinike transiidimaa ning 40% Euroopa Liitu imporditud maagaasist saabub läbi Ukraina võrgustiku. Sellest tulenevalt on turvalise, läbipaistva ja usaldusväärse transiidisüsteemi kindlustamine ülimalt oluline nii Euroopa Liidule kui ka Ukrainale.¹⁰⁷ Selleks, et tugevdada avalikkuse kindlustunnet ja Euroopa Liit tugevdaks Ukraina rolli kaubanduspartnerina elektriturul,

¹⁰⁵ European Commission. European Neighbourhood Policy Action Plan: Ukraine, 2005, lk. 1.

¹⁰⁶ OECD. Development in Eastern Europe and the Southern Caucasus: Armenia, Azerbaijan, Georgia, Republic of Moldova and Ukraine, 2011, lk. 246.

¹⁰⁷ European Commission. Memorandum of Understanding on Energy, 2005, lk. 3.

http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/bilateral/ukraine/doc/mou_en_final_en.pdf
(26.04.2012)

peab Ukraina tunnustama rahvusvaheliselt tunnustatud tuumaohutuse nõudeid ja järgima keskkonnastandardeid. Tuumarajatiste ohutus on esmaseks eesmärgiks mõlemale poolele.¹⁰⁸

Alusdokumendi teises ehk julgeoleku- ja välispoliitika osas on sätestatud täpsemalt erinevad sise- ja välisjulgeoleku küsimused ning murekohad. Euroopa Liit peab oluliseks inimkaubanduse, korrupsiooni, rahapesu ja illegaalse migratsiooni vastast võitlust, millest viimane on olnud Euroopa Liidus üheks suuremaks mureks juba aastaid. Immigratsioon põhjustab omakorda vajaduse asüülipakkumise järele, mis on registreeritud ühe alapunktina ka alusdokumendis, lisaks langevad sama kategooria alla mured piiririkumiste ning viisade puudumise üle.¹⁰⁹

Dokumendis on sõnastatud piirikontrolli puhul järgnev punkt – „*Vaja on tugevdada institutsionaalset ja administratiivset raamistikku ning võimekust rakendada piirikontrolle ja parandada piiri järelvalvet.*“¹¹⁰ Olemasolevate probleemide rõhutamisega on võimalik dokumenti lisada punkte, kus tehakse jäiku soovitusi eduka koostöö toimimise jaoks.

Näidetena võib tuua sellised punktid nagu¹¹¹:

- „*Toetada mobiilse piirivalve üksuste süsteemi ülesseadmist, seda nii piiril kui ka siseriiklikul territooriumil.*“
- „*Tugevdada koostööd piiri haldamisel ning parandada ühisel piiril asuvate üksuste omavahelist koostööd.*“
- „*Arendada välja töötavad kokkulepped FRONTEXiga, mis sisaldavad hinnanguid, analüüse ning ohtude ohjamist.*“
- „*Karistada isikuid, kes kasutavad mitut erinevat identiteeti.*“

Tegevuskavas on sõnastatud ka võitlus terrorismi ning organiseeritud kuritegevuse vastu.¹¹² Kuna terrorirünnakud on muutunud tänapäeval (9/11 sündmuste tõttu) peaaegu

¹⁰⁸ Memorandum of Understanding on Energy, 2005, lk. 4.

¹⁰⁹ European Commission. European Neighbourhood Policy Revised Ukraine Action Plan on Freedom, Security and Justice: Challenges and strategic aims, 2005, lk. 3 – 5.

¹¹⁰ *Ibid*, lk. 4.

¹¹¹ *Ibid*, lk. 5.

¹¹² *Ibid*, lk. 6.

igapäevaseks meedias käsitletud teemaks, siis dokumendi kirjutamise ajal vahemikus 2003-2004, oli olukord mitu korda hullem. Arvestades konflikte Iraagis ja Afganistanis, on arusaadav, miks Euroopa Liit üritas igati esikohale tuua teksti terrorismi kohta. Kuigi reaalne põhjus kaitsesse tõmbumiseks oli olemas (parim kaitse on rünnak), siis tuli selleks kindlustada esiteks välispiirid. Euroopa Liidu laienemisega 2004. aastal nihkus piir Ukraina vastu ning poliitiliselt ebastabiilne naaberriik ei olnud selle jaoks Euroopa Liidu huvides.

Näitena eelneva kohta on dokumendis sõnastatud „*Teha vajalikud riiklikud ettevalmistused süstemaatilise koostöö jaoks politsei-, tolli-, piirivalve-, luure- ja julgeolekuteenistuste vahel, eesmärgiga ära hoida ning vähendada piiriülest kriminaalset tegevust.*“¹¹³

Inimkaubandusega tegelemine ja narkootikumide levik Euroopa Liitu on toodud välja samuti kui kaks kriitilist probleemi, mis vajavad lahendamist ning kahepoolset koostööd.

Kokkuvõtvalt oli Euroopa Liidul kaks peamist põhjust Ukraina julgeolekustamiseks:

1. Kartus energiajulgeoleku pärast, kuna Ukraina puhul on tegemist transiidiriigiga, mis toimib olulise arterina ja varustab Euroopa Liitu gaasi ning elektriga.
2. Illegaalne immigratsioon, mis on olnud Euroopa Liidus juba aastakümneid üheks peamiseks probleemiks.

3.1.2. Ukraina strateegiline arengukava 2007-2013 ja assotsiatsioonilepingu algversioon

Ukraina on üks Euroopa naabuspoliitika sihtriikidest ning sellest tulenevalt Euroopa Liidu jaoks oluline teema. Ukraina jaoks Euroopa Liidus välja töötatud strateegiline arengukava viitab välis- ja julgeolekupoliitika osas 2003. aastal ilmunud Euroopa julgeolekustrateegia (*European Security Strategy*) alusdokumendile, kus Euroopa Liit defineerib ennast kui globaalset suurjõudu, mis osaleb aktiivselt poliitikas. Üheks peamiseks ülesandeks on küll integratsiooni suurendamine, kuid seoses uute riikide

¹¹³ ENP Revised Action Plan: Ukraine, 2005, lk. 7.

vastuvõtmisega Euroopa Liitu, on nihkunud piir kaugemale Ida-Euroopasse. Sellest tulenevalt on Euroopa Liidu ülesandeks edukalt toimivate riikide toetamine idapiiril, kellega oleksid tihedad ja koostöövalmis suhted.¹¹⁴

Euroopa julgeolekustrateegias on toodud välja põhilised ohud Euroopa Liidule, milleks on terrorism, masshävitusrelvade levik, organiseeritud kuritegevus, regionaalsed konfliktid ja läbikukkunud riigid (*failed state*).¹¹⁵

Pärast 11. septembri sündmusi võis Ukrainat seostada esimese kolmega, mistõttu tegemist oli olulise ja samaaegselt ohtliku piiriga Euroopa Liidu jaoks.

Assotsiatsioonilepingu algvariandis on sõnastatud, et Euroopa Liit soovib jätkuvalt jätkata võitlust massihävitusrelvade leviku tõkestamiseks, mille jaoks on vajalikud rahvusvahelised vahendid, nagu keemia- ja biorelvade konventsioon, mis loovad kontrolliva süsteemi selliste relvade leviku takistamiseks. Sama oluline on ka tuumamaterjalide levitamise peatamine ning üldine koostöö kõikides olulistes julgeolekuvaldkondades.¹¹⁶

Immigratsiooniohust ning vägivallast lähtuvalt täiendatakse hetkel olemasolevat korrakaitset kasutatavat andmebaasi võimalike vägivaldsete fännidega andmetega, kes võiksid siseneda kas Ukrainasse või Poola seoses jalgpalli Euroopa meistrivõistlustega.¹¹⁷

3.1.3. Stockholmi programm ja immigratsiooni julgeolekustamine

Euroopa Liidu koostatud Ukraina tegevuskavas on toodud ära erinevad murepunktid, kuid liit on defineerinud oma julgeolekumured ka üldisemalt ning mitte vaid Ukrainaga seoses. 2010. aasta juunist hakkas kehtima Stockholmi programm (*Stockholm Programme*), kus on sõnastatud õigluse, vabaduse ning turvalisusega seotud prioriteedid. Dokument on saanud ulatusliku kriitika osaliseks, kuna leitakse, et seal sätestatud punktidega piiratakse liigselt inimõigusi ja vabadusi. Kuna tegemist on dokumendiga, millel baseerub Euroopa Liidu ametlik poliitika vahemikus 2010–2014,

¹¹⁴ European Council. A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy, 2003, lk. 8.

¹¹⁵ *Ibid*, lk. 3 – 4.

¹¹⁶ European Commission. EU-Ukraine Association Agenda, 2009, lk. 12.

¹¹⁷ *Ibid*, lk. 15.

siis on see ka oluline Euroopa Liidu ja Ukraina vahelise suhtluse jaoks. Euroopa Liidu kodanike ja seda esindavate poliitikute jaoks on olulisel kohal identiteet ja ühised väärtused, sellest tulenevalt valitseb soov hoida praegused piirid lahtised, kuid samal ajal kontrollitud. Sotsiaalsete kulude suurenemine, mis kaasneb illegaalse immigratsiooniga, aeglustab integratsiooniprojekti ja vähendab Euroopa Liidu riikide heaolu. Kuna viimase kaheksa aasta jooksul on Euroopa Liit märgatavalt suurenenud, siis on vajalik esmalt ühtsete väärtuste kinnistamine uute liikmesriikide hulgas ja samal ajal oluline hoida kontakti naabritega.

„Selleks, et säilitada liidus usaldusväärsed ja jätkusuutlikud sisserände- ja varjupaigasüsteemid, tuleb vastavalt Euroopa Ülemkogu 2009. aasta oktoobri kohtumise järeldustele lisaks ära hoida ja kontrollida ebaseaduslikku rännet ja sellega võidelda, kuna liit seisab silmitsi ebaseaduslike rändevoogude kasvava survega, mis puudutab eelkõige välispiiril, sealhulgas lõunapiiril asuvaid liikmesriike.“¹¹⁸

Eelnevast tulenevalt on tarvis legaalsete vahendite loomist, et võidelda selle ohu vastu. Tegemist on julgeolekustamise väitega, mis baseerub kasvava illegaalsete immigrantide hulga, mida omakorda on Euroopa Liidul kui mitte võimatu, siis väga raske hallata.

„Euroopa õigus- ja õiguskaitsekultuuri tugevdamiseks on oluline tõhustada koolitust liiduga seonduvates valdkondades ning teha see süstemaatiliselt kättesaadavaks kõigile vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala rakendamise tegelevatele töötajatele. See hõlmab kohtunikke, prokuröre, kohtutöötajaid, politseinikke, tolliametnikke ja piirivalveametnikke.“¹¹⁹

Sellest tulenevalt saab väita, et Euroopa Liitu saavad edasi viia väljaõpetatud eksperdid, kes seisavad piiride juures ning vajadusel määravad karistusi illegaalidele ja kriminaalidele.

¹¹⁸ European Council. The Stockholm Programme – An open and secure Europe serving and protecting citizens. Official Journal of the European Union. 4 May 2010, lk. 5.

¹¹⁹ The Stockholm Programme, 2010, lk. 6.

„Koolituse Euroopa mõõdet silmas pidades peaksid õiguskaitseasutuste töötajate ja piirivalveametnike koolitamisel peamist rolli etendama CEPOL¹²⁰ ja FRONTEX¹²¹. Integreeritud piirihalduse ühise lähenemisviisi edendamiseks on eriti tähtis piirivalve- ja tolliametnike koolitamine.“¹²²

Euroopa Liidu ulatuslik piir ühendusse mittekuuluvate riikidega on toonud kaasa mure illegaalse immigratsiooni ees ning selle vältimiseks loodi nii CEPOL kui ka FRONTEX, mille ülesandeks on nii selle kui ka üldine kuritegevuse vastane võitlus, eriti hangeldajate ja inimkaubandusega tegelejatega. Kuna tegemist on Euroopa Liidu jaoks tõsiste probleemidega, on arusaadav julgeolekumure ja vajadus julgeolekustada, rõhutades just neid põhipunkte, märkides ära nende eksistentsiaalset ohtu ühendusele ja tehes vastavaid soovitusi, vältimaks negatiivsete tagajärgede saabumist.

„Euroopa Ülemkogu on veendunud, et piiriüleste ohtude eest kaitsmiseks on väga oluline tõhustada Euroopa tasandil võetavaid meetmeid ning suurendada koordineerimist piirkondlikul ja riigisisel tasandil kasutatavate meetmetega. Terrorism ja organiseeritud kuritegevus, uimastikaubandus, korruptsioon, inimkaubandus, inimeste ebaseaduslik üle piiri toimetamine ja relvade salakaubavedu kujutavad jätkuvalt ohtu liidu sisejulgeolekule. Laialt levinud piiriülene kuritegevus on muutunud tõsiseks probleemiks, mis vajab selget ja kõikehõlmavat lahendust. Liidu tegevus tõhustab liikmesriikide pädevate asutuste poolt elluviidud meetmeid ja parandab nende töö tulemusi.“¹²³

Euroopa Ülemkogu kõneleb kõikide liikmesriikide saadikutele ja sealt edasi tavakodanikele, toimides julgeolekustajana. Referentobjektiks on Euroopa Liit, selle identiteet, olemus ning kestev integratsioon, mida eespool loetletud negatiivsed

¹²⁰ CEPOLi ehk The European Policy College'i eesmärgiks on koondada enda all erinevate Euroopa Liidu riikide kogenuid politseiohvitseri, kelle ülesandeks on piiriülese kuritegevuse vastane võitlus ning julgeoleku ja korra tagamine. <http://www.cepol.europa.eu/> (28.04.2012)

¹²¹ FRONTEX ehk European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union. Tegemist on Euroopa Liidu alla kuuluva agentuuriga, mille ülesandeks on Euroopa Liidu ja ühendusse mittekuuluvate riikide ühise piiri valvamine ning julgeoleku tagamine. <http://frontex.europa.eu/> (28.04.2012)

¹²² The Stockholm Programme, 2010, lk. 6.

¹²³ *Ibid*, lk. 17.

nähtused lõhuvad ning seega on ühendus ohustatud. Lahendusena nähakse meetmete tõhustamist ning suuremat koordineerimist nii piirkondlikul kui ka riigisisel tasandil.

„Liit peaks jätkuvalt lihtsustama seaduslikku juurdepääsu liikmesriikide territooriumile, võttes paralleelselt meetmeid ebaseadusliku sisserände ja piiriülese kuritegevuse vastu võitlemiseks ning turvalisuse kõrge taseme säilitamiseks. Piirikontrolli tugevdamine ei tohiks takistada kaitsesüsteemide kasutamise õigusega isikute, eelkõige kaitsetus olukorras olevate inimeste ja rühmade juurdepääsu nimetatud süsteemidele. Prioriteetideks peavad olema rahvusvahelise kaitse vajadused ja saatjata alaealiste vastuvõtmine. On äärmiselt oluline, et FRONTExi ja Euroopa Varjupaigaküsimuste Tugiameti tegevus oleks kooskõlastatud, kui see puudutab rändajate vastuvõtmist liidu välispiiril. Euroopa Ülemkogu kutsub täiendavalt arendama integreeritud piirihaldust ning sealhulgas tugevdama FRONTExi rolli, et suurendada selle suutlikkust tõhusamalt reageerida muutuvatele rändevoogudele.“¹²⁴

Kuigi Euroopa Liit vihjab keerulisele bürokraatiale liikmesriikidesse sisenemiseks ühendusse mittekuuluvate riikide kodanike jaoks, siis tegelikkuses on palju olulisem võitlus illegaalse immigratsiooni ning kuritegevuse vastu. FRONTExi rolli suurendamise vajadus viitab vaid sellele, et tegelikkuses on Liidu jaoks palju olulisem tagada enda turvaline piir, kasutades selleks erinevate politseiorganite ning väljatreenitud ekspertide abi, kui tegeleda asüülipakkumisega ning viisade hankimise bürokraatia vähendamisega. Piirikontrolli tugevdatud vajadus on küll arusaadav, kuid see annab ka võimaluse rohkem kujundada piir just Euroopa Liidu tingimustele sobivalt, jättes piiririikide huvid tagaplaanile.

„Euroopa Ülemkogu on veendunud, et tõhusad ebaseadusliku sisserände vastased meetmed on väga olulised, et töötada välja ühine sisserändepoliitika. Sel eesmärgil peavad põhiprioriteetidena säilima võitlus inimkaubanduse ja inimeste ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastu, integreeritud piirihaldus ning koostöö päritolu- ja transiitriikidega, mida toetab politsei- ja õiguslane koostöö. Meie eesmärk peab olema inimkaubitsejate põhjustatud inimtragöödiate ennetamine.“¹²⁵

¹²⁴ The Stockholm Programme, 2010, lk. 26.

¹²⁵ *Ibid*, lk. 30.

Euroopa Ülemkogu toimib julgeolekustajana, kus Euroopa Liit ja selle liikmesriigid toimivad referentobjektina. Inimtragöödiad ja -kaubandus on kaks olulist tagajärge, mis leiavad aset, kui ei võeta kasutusele vajalikke abinõusid ehk politsei- ja õigusalast koostööd. Oluline on samuti sisserändepoliitika väljatöötamine.

Tabel 2. Stockholmi programmis käsitletud teemade julgeolekustamine

Allikas	Teema	Julgeolekustaja	Sektor	Oht	Referentobjekt	Kõneakt
Stockholmi programm	Immigratsioon	Euroopa Nõukogu	Poliitiline ja sotsiaalne	Illegaalne immigratsioon	Euroopa Liidu identiteet, integratsiooni-projekt ja üldine kogukond	Väide/hoiatus
	Kuritegevus			Sotsiaalsed kulud	Kogukond	Väide/hoiatus
	Inimkaubandus			Inimõiguste ning demokraatlike väärtuste rikkumine	Inimõigused	Väide/hoiatus

Allikas: autori koostatud.

Kokkuvõtvalt võib Stockholmi programmi kohta öelda, et tegu on ulatusliku ja põhjaneva tekstiga, kus on välja toodud väga paljud aluspunktid ning põhimõtted, mis kõik vajavad elluviimist ning toetust. Julgeolekustajatena toimivad erinevad Euroopa Liidu institutsioonid ning referentobjektiks on Euroopa Liit oma kõikide liikmesriikidega. Euroopa väärtuste, identiteedi ja integratsiooniprotsessi kaitsmine on teeninud ära kaitsmise eksistentsiaalsete ohtude ees, mis sellest tulenevalt vajavad ulatuslikku koostööd piiriüleste probleemide lahendamisel. Olulist rolli mängivad siin Euroopa Liidu agentuurid nagu CEPOL ja FRONTEX, mille mõlema võimekust soovitatakse suurendada, tagamaks turvalised piirid ning vähendamaks kuritegevust ja inimkaubandust. FRONTEXi ülesandeks on igal aastal välja anda riskianalüüs Euroopa Liidu piiridele, hindamaks ohte ning võimalikke murekohti. Lühidalt on selle agentuuri ülesandeks antud julgeolekustaja rolli mängimine.

3.1.4. FRONTEX ja 2012. aasta riskianalüüs

Käesoleva aasta analüüs, võrreldes kahe eelneva aasta omaga idapiiri ja Ukraina suhtes, on märksa põhjalikum, sellest tulenevalt kasutatakse vaid viimasena ilmunut analüüsis.

Raportis on märgitud ära, et maismaapiiril Ukraina ja Poola vahel ületab piiri igal aastal keskmiselt 7 miljonit inimest ning see on sellest tulenevalt üheks tegevusrohkeimaks Euroopa Liidu piiriks.¹²⁶

Võltsitud dokumendid on tõsine probleem, millega on ka kõik liikmesriigid nõustunud ning sellest tulenevalt on see teema tõstetud kõrgema poliitika ehk tähtsuse alla. Võltsitud dokumentidega võivad immigrandid ebaseaduslikult siseneda Euroopa Liidu territooriumile ning siin vabalt ringi liikuda. Teiseks on võltsitud identiteediga ringiliikumine kuritegu ja Euroopa Liit ei tolereeri seda, kuna mustal turul aktiivne kaubitsemine õõnestab kuritegevusevastast võitlust ja nendega äritsemine on kasulavaks organiseeritud kuritegevusele. FRONTEXi raportis tuuakse välja statistika, kust selgub, et ligemale pooled võltsitud dokumentidega isikud pärinesid ainult viiest riigist, sealhulgas Ukrainast.¹²⁷

Inimkaubandus on aga üks kõige tulusamaid piiriületamisega seotud kuritegusid. Kuna tihti ohvrid ei saa aru, et nendega kaubeldakse või kardetakse liiga palju, siis jäävad kuriteod sageli arvestamata. Euroopa riikidest on just nimelt Ukraina elanikud esikohal inimkaubanduse ohvrite nimekirjas.¹²⁸

Ukraina on Euroopa riikidest esikohal selles, kelle kodanikud viibivad illegaalselt Euroopa Liidus. 2011. aastal oli selleks arvuks 12844, mis on võrreldes 2010. aastaga teinud läbi 45% kasvu (2010. aastal oli selleks 8835). Samuti jagatakse esimest-teist kohta Albaaniaga kontekstis, kelle kodanikele on piiriületuskohas keelatud Euroopa Liitu sissepääs.¹²⁹

FRONTEXi riskianalüüsis rõhutatakse Ukraina puhul just illegaalsete immigrantide ning inimkaubandusega tegelejate hulka. Võltsitud dokumendid on mõlema puhul olulise tähtsusega, seega on arusaadav, kui riskianalüüsis rõhutatakse just seda enim. Dokument ise ei toimi küll julgeolekustajana, kuid selle, nagu terve FRONTEXi

¹²⁶ FRONTEX. European Union Agency. Annual Risk Analysis 2012, lk. 12.

¹²⁷ *Ibid*, lk. 26.

¹²⁸ *Ibid*, lk. 32.

¹²⁹ *Ibid*, lk. 50 – 51.

ülesandeks on iga aasta välja tuua põhilised piiriga seotud julgeolekuohud, mis piisava hulga korral tuuakse tähelepanu alla ning avavad võimaluse julgeolekustamiseks.

3.2. Tippametnike kõned Ukraina teemadel

Järgmises peatükis analüüsitakse erinevate kõrgete ametnike ja poliitikute kõnesid, mis puudutavad Ukrainat ning julgeolekuga seotud küsimusi. Eesmärgiks on demonstreerida julgeolekustamise teooria kasutamist praktikas.

Euroopa Parlamendi liige ja Hollandi esindaja **Bastiaan Belder**: „*Lühidalt öeldes on Ukraina Ida-Euroopa Metsik Lääs*“¹³⁰

3.2.1. Energiavarustuse julgeolekustamine Euroopa Liidus

Euroopa Liidu jaoks on Ukraina äärmiselt oluliseks gaasitransiidiriigiks ning 2009. aasta jaanuaris toimunud ulatuslik katkestus mõjus väga rangelt paljudele liikmesriikidele. Selle vältimiseks tulevad erinevad poliitikud pidevalt meelde Ukraina olulist rolli kasutades julgeolekustamist, mille eesmärgiks on Euroopa stabiilsuse ja energiavarustuse säilimine, samal ajal olles koostöökis Ukrainaga ning vältimaks järjekordse kriisi tekkimist. Euroopa Liidus on mitmed poliitikud võtnud sõna antud teemal, kujutades energiajulgeolekut ohu all olevana, mille eest tuleb pidevalt hoolitseda tagamaks piisavate ressursside olemasolu.

Energiavarustuse teemadel on esinenud kõrgetest poliitikutest Euroopa Komisjoni välissuhete ning naabruspoliitika voliniku **Benita Ferrero-Waldner**, kes võttis sõna Idapartnerluse teemal Euroopa Parlamendis 12. märtsil 2009:

„Ma olen tänulik selle võimaluse eest pidada õigeaegset debatti Idapartnerluse üle, mis on lipulaevaks Euroopa Liidu välispoliitikas. Selle strateegiline põhjendus on selge: rohkem julgeolekut, stabiilsust ning jõukust meie idanaabruskonnas. Konflikt Gruusias ning gaasikriis Ukrainas on vaid kaks näidet perioodilistest kriisidest ja ebastabiilsustest, mis mõjutavad seda regiooni. Neil on olnud otsene mõju liidule ning

¹³⁰ Euroopa Parlament. Olukord Ukrainas. Bastiaan Belder, Holland, fraktsiooni EFD nimel, 20. oktoober 2010, Strasbourg.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20101020&secondRef=ITEM-011&language=ET&ring=B7-2010-0571> (27.04.2012)

*selle kodanikele. Lugupeetud liikmed, Euroopa Liit saab ja peab vastama nendele väljakutsetele! Idapartnerlus on meie poliitiline vastus. Uus julgeolekukriis meie idanaabruskonnas omaks tagajärgi mitte ainult meie naabritele, vaid tervele Euroopa Liidule ja selle kodanikele.*¹³¹

Ferrero-Waldner nõuab oma kõnes rohkem stabiilsust ning julgeolekut, kui seda on praegu. Gruusia sõda ning gaasikriis Ukrainas on kaks näidet sellest, et Euroopa Liit ei tohi vabadust ja rahu iseenesest mõistetavalt võtta. Ida poolt pärit kriisid mõjutavad ka tugevasti liitu ning sellest tulenevalt tuleb teha kõik, mis võimalik, et vältida sarnaste sündmuste kordumist. Samuti võib kriisi saabumisega kannatada Euroopa Liidu identiteet, mis näeb ette juhtpositsioonil püsimist oma regioonis ja sellest tulenevalt on vajalik vältida selle positsiooni võimalikku langust, kasutades julgeolekustamist. Idapartnerlust nähakse lahendusena. Siinkohal on julgeolekustatud stabiilsust Euroopa regioonis, mis väärrib sellisena püsimist nagu ta on, mitte saamist ohustatud kriiside poolt. Julgeolekustaja rollis on välissuhete ja naabruspoliitika volinik ning kuulajaskonnaks Euroopa Parlamendi liikmed ja läbi nende liikmesriigid ning nende kodanikud. Tegemist on kõneakti puhul hoiatusega.

Euroopa Komisjoni energiavoliniku **Andris Piebalgsi** avakõne Brüsselis rahvusvahelisel investeerimiskonverentsil Ukraina gaasitransiidivõrgustiku moderniseerimisest 23. märtsil 2009:

„Ukraina on ainuviisiliselt Euroopa kõige olulisem gaasivarude transiidimaa. Umbkaudu 80% kogu Venemaalt Euroopasse saabuvast gaasist saabub läbi selle marsruudi. Gaas jõuab nii palju kui 12-sse Euroopa Liidu liikmesriiki kui ka Lääne-Balkani riikidesse ning Türgi. Olgem konkreetsed: Euroopa strateegilises huvis on hoida gaasitarne kõnealusel marsruudil. Ükskõik missugune teine lahendus on majanduslikult vähem huvipakkuv. Ukraina gaasitransiidisüsteemi moderniseerimine ei ole oluline ainult Euroopa Liidu energiajulgeolekule, vaid ka Ukraina majanduslikule

¹³¹European Parliament. Benita Ferrero-Waldner. Commissioner for External Relations and European Neighbourhood Policy. Eastern Partnership, Plenary Debate, Strasbourg, 12 March 2009, SPEECH/09/112.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/112&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (02.05.2012)

arengule. Selleks, et säilitada praegune gaasitransiidi positsioon, peab Ukraina jätkuvalt kindlustama atraktiivseks transiidivõimaluseks olemist. Selle jaoks on modernne ning usaldusväärne infrastruktuur ülimalt oluline.¹³²

Piebalgsi sõnavõtust ilmnes Euroopa gaasisõltuvus Venemaast ning transiidiriigist Ukrainast. Gaasitarne sellel marsruudil toimib energiaarterina ning selle katkemine oleks mõeldamatu. Tulenevalt on väga oluline Ukraina infrastruktuuri moderniseerimine, mis aitab kaasa Euroopa energiajulgeolekule. Mõisted nagu „ainuviisiliselt“ ja „strateegiline huvi“ on selge märk Ukraina rollist Euroopa Liidu jaoks. Kuna tegemist on gaasivarustusega, siis haakub antud teema majandussektoriga, mis omakorda puudutab ka poliitilist sektorit ja läbi selle esindajate kujundatavat Euroopa identiteeti.

Euroopa Komisjoni välissuhete ning naabruspoliitika volinik **Benita Ferrero-Waldner** võttis samuti sõna antud konverentsil:

„Ukraina gaasitransiidisüsteem varustab Venemaad, Ukrainat ja Euroopa Liitu olulise füüsilise sidemega, mis on vajalik Euroopa Liidu energiajulgeolekuks. Aga see infrastruktuur vajab nüüdseks moderniseerimist. Ukraina gaasitransiidisüsteem on Euroopa gaasivõrgustiku fundamentaalne osa. Fundamentaalne, kuna gaas, mida me impordime Venemaalt, on oluliseks aluspunktiks meie energiajulgeolekule ning Ukraina infrastruktuuri kaudu tuuakse 80% Venemaa poolt tulevast gaasist meile – see moodustab 20% kogu Euroopa Liidu poolt tarbitavast gaasist. Vastastikuselt sõltuvuses olemine jääb tavaliselt laiemal üldsusel tähelepanuta. Kuni kriisi kätte jõudmiseni. Me ei tohi taas lasta oma kodanikel vastakuti seista kütusepuudujäägiga keset südataalve.“¹³³

¹³² Opening speech at the International Investment Conference on the Rehabilitation of Ukraine's Gas Transit System. Andris Piebalgs. Energy Commissioner. EU-Ukraine Energy Security. Brussels, 23 March 2009, SPEECH/07/146.

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/146&type=HTML> (02.05.2012)

¹³³ Welcoming remarks, International investment conference on the modernisation of Ukraine's gas transit system. Benita Ferrero-Waldner. Brussels, 23 March 2009, SPEECH/09/137.

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/137&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (02.05.2012)

Ferrero-Waldner rõhutas kolme osapoole teineteisest sõltumist ning koostööpartneriks olemise vajadust, kuna vastasel juhul on energiapuudus ebastabiilne. Selle võrgustiku efektiivseks toimimiseks on vaja moderniseerimist, mis aitaks kaasa stabiilsemale gaasitarnele ning vähendaks tunduvalt kriiside tekkimise võimalust. Vastasel juhul oleks tagajärg kütuse puudujääk. Selline tagajärg ei ole aktsepteeritav, kuna see ei ole kooskõlas Euroopa Liidu identiteediga ning sooviga olla iseseisev ja oma gaasisõltuvust kontrolli all hoidev osapool antud regioonis. Referentobjektiks on Euroopa Liit ning selle gaasivarustus, mis peab säilima või isegi paranema. Julgeolekustajana toimib volinik ise ning ta üritab mõjutada kolme osapoolt ja kõiki liikmesriike, et terve ühendus toetaks moderniseerimist.

Samal konverentsil esines ka Euroopa Komisjoni president **Jose Manuel Barroso**:

„Ukraina on võtmestaatusega strateegiline partner, kellel on regionaalne kriitiline roll: me vaatame Ukrainat lipulaevana Idapartnerluse initsiatiivis, mis on meie jaoks nii oluline, ja üldisemalt Euroopa väärtuste, mida me jagame, ülalhoidjana ning edendajana. Gaasitransiidisüsteem üle terve Ukraina on üks neist elulise tähtsusega energiaarteritest, mis hoiab Euroopa keha toimivana. See on olnud põhiline juba mitu aastat ning see jääb dekaadideks strateegiliselt tähtsaks nii Euroopa Liidu, Ukraina kui ka Venemaa jaoks. See on süsteem, mis varustab gaasiga kuutteist Euroopa riiki, millest 12 kuuluvad Euroopa Liitu. Selles tulenevalt me ei või endale lubada selle muutumist – väga ausalt kõneledes – ebausaldusväärseks kanaliks nagu see oli mõne tumeda nädala jooksul jaanuaris.“¹³⁴

Barroso toonitas Ukraina gaasitransiidisüsteemi olulisust ning rõhutab, et tegemist on strateegiliselt tähtsa partneriga ja regionaalselt kriitilist rolli omava osapoolega. Ukrainat nähakse lipulaevana Idapartnerluses. Kaksteist Euroopa Liidu riiki saavad oma gaasivaru läbi Ukraina kulgeva gaasivõrgustiku, sellest tulenevalt rõhutatakse stabiilsuse ja usaldusvärsuse olulisust, kuna vastasel juhul võib taas kannatada Euroopa

¹³⁴Speech at the Conference on Modernisation of Ukraine's Gas Transit System. Jose Manuel Barroso. The President of the European Commission. Brussels, 23 March 2009, SPEECH/09/138. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/138&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (02.05.2012)

Liidu identiteet, mis baseerub juhtivaks regionaalseks võimuks olemises, kes suudab olla sõltumatu ja tagada endale stabiilsus.

Jose Manuel Barroso esines samal teemal juba mõned kuud hiljem föderaalsete energia- ja veetööstuse assotsiatsiooni konverentsil Berliinis, mis toimus sama aasta 24. juunil:

„Selle aasta jaanuaris Venemaalt läbi Ukraina tulev gaas oli peaaegu kolmeks nädalaks katkestatud. Peaaegu üks viiendik kogu Euroopa Liidu gaasivarudest oli ära lõigatud. Pool Euroopa Liitu oli kas otseselt või kaudselt mõjutatud. Seega, kui me kõneleme Euroopa energiapoliitikast, on varustamise julgeolek tänapäeval meie tähtsaim mure. Üheskoos, Komisjon ning liikmesriigid, valitsused ja erasektor kannatasid need kolm nädalat. Meil õnnestus taastada gaasivoog ning vähendada katkestusest tulnud sotsiaalset ja majanduslikku kahju. Ja me hoidsime kokku – eksisteeris järjekindlus ning näidati üles solidaarsust enim mõjutada saanud liikmesriikide suhtes. Täna me seisame jälle vastamisi keerulise olukorraga, kuigi taas oleme me determineeritud sellega tegelema. Ukrainal on raskused Venemaalt ostetava gaasi eest tasumisega. Kui Ukraina lõpetab maksmise ning Venemaa lõpetab tarne, siis on väga reaalne, et Euroopa Liit saab taas mõjutatud. Mida me ei soovi, on eelmise jaanuari sündmuste kordus. Meie tegevus on kahepoolne: vältida ning valmistuda. Nagu ma olen juba varasemalt öelnud, me loodame parimat, kuid oleme valmis kõige hullemaks.“¹³⁵

Ukraina raskused mõjutavad Euroopa Liitu, sellest tulenevalt tuleb vältida kõige hullemat, kui riik ei peaks suutma ära tasuda oma võlga, mis lõpetaks tarne Euroopa riikidesse. Vältimiseks saab aga Ukrainat aidata, sest vastasel juhul saabub järjekordne kriis. Antud teema julgeolekustamine ei pruugi küll lõplikku lahendust pakkuda, kuid kindlasti leevendust ning pikemat ettevalmistumisaega, vältimaks 2009. aasta jaanuari kriisi kordumist.

¹³⁵Speech at the BDEW conference. European Energy Policy for the 21st Century. Jose Manuel Barroso. Berlin, 24 June 2009, SPEECH/09/311.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/311&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (02.05.2012)

Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee pearaportöör **Sergio Cabeza Santillan** tõi välja 2010. aasta jaanuarikuus olulise punkti energiakriisiga seoses komitee koostatud hinnanguga:

„Eelmise talve (2009. aasta jaanuari) kriis tõi välja vajaduse suuremaks solidaarsuseks ning koostööks Euroopa Liidus, et kriisiolukordadega edukalt toime tulla. Me ei saa välistada võimalust, et tulevikus leiab aset järjekordne suurem katkestus ning Euroopa Liit peab olema selleks valmis“¹³⁶

Santillani sõnavõtt on näide julgeolekustamisest, kuna siin eksisteerib selge referentobjekt (Euroopa Liit), julgeolekustaja (tema ise) ning eksistentsiaalne oht (gaasivarustuse katkemine). Pearaportöör nõuab või rangelt soovib valmisolekut järgmise saabuva kriisiga tegelemiseks, kuna sel juhul on võimalik seda kas ennetada või pehmedada.

Euroopa Liidu energiavolinik **Günther H. Oettinger** käsitles Ukraina strateegilist tähtsust oma sõnavõtus Odessas toimunud rahvusvahelisel foorumil 27. juulil 2010:

„Ukrainal on strateegiline väärtus – ulatuslik eksisteeriv gaasitranspordivõrgustik. Riik seisab teelahkmel, kus tal on unikaalne võimalus ennast kindlustada, jätkamaks kaubanduslikult mõistlik olemist gaasiturule osapooltele, kasutamaks Ukraina gaasitranspordivõrgustikku kui ühte eelistatud marsruuti Vene gaasivarude tarnimiseks Euroopa Liitu. Modernne gaasitransiidiäri nõuab läbipaistvat, efektiivset ja kvaliteetset transiiditeenust läbi moderniseeritud gaasitranspordivõrgustiku.“¹³⁷

Sõnavõttust ilmneb Ukraina strateegiline väärtus Euroopa Liidu jaoks. **Oettinger** rõhutab samu asju, mida teised kõrged ametnikud juba varem oma kõnedes – eksisteeriva gaasitransiidivõrgustiku moderniseerimine on ülimalt oluline liidu jaoks ning samuti ka teistele gaasivõrgustikus osalevatele osapooltele.

¹³⁶European Economic and Social Committee. A positive step towards the security of gas supply. Sergio Baceza Santillan. Rapporteur. 21 January 2010.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=CES/10/7&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (02.05.2012)

¹³⁷ Speech at the International Odessa Forum . Günther H. Oettinger. EU Commissioner for Energy. 27 July 2010, SPEECH/10/402.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/10/402&type=HTML> (02.05.2012)

3.2.2. Sõnavõttud Euroopa Parlamendis

Euroopa Parlamendis on Ukraina teemadel võetud mitu korda sõna, seda nii erinevate isikute eraldi kui tervete fraktsioonide poolt resolutsioonide ettepanekute näol. Ukrainaga on seotud eraldi komitee, mille eesmärgiks on aktiivne koostöö ning lahenduste leidmine esilekerkinud probleemidele. Eesti poolt kuulub komiteesse **Siiri Oviir**, kes koos **Adina-Ioana Văleaniga** esitasid **Catherine Ashton**i avalduse alusel resolutsiooni ühissetpaneku 22. veebruaril 2010, kus on muuhulgas märgitud järgmist:

*„Euroopa Parlament rõhutab, kui oluline on tugevdada koostööd Ukraina ja ELi vahel energeetika valdkonnas, ning kutsub üles sõlmima ELi ja Ukraina vahel täiendavaid lepinguid, mille eesmärk on tagada mõlema poole varustus energiaga, sealhulgas usaldusväärne nafta- ja gaasitransiidisüsteem“.*¹³⁸

Oviiri abiga on tehtud veel üks resolutsiooni ühissetpanek pärast Ashton*i* avaldust fraktsiooni ALDE¹³⁹ nimel sama aasta 23. novembril, kus Euroopa Parlamendi nimel on sõnastatud järgnev:

*„Ukraina on ELi jaoks strateegilise tähtsusega Euroopa riik, Ukraina suurus, loodusvarad, rahvastik ja geograafiline asukoht annavad talle Euroopas ainulaadse seisundi ning muudavad ta oluliseks tegutsejaks selles piirkonnas ja Ukraina roll energiakandjate transiidis on Euroopa Liidu energiajulgeoleku seisukohast väga tähtis.“*¹⁴⁰

Kahes ettepanekus rõhutatakse Ukraina olulisust ning riigi strateegilist tähtsust terve Euroopa Liidu jaoks. Energeetika valdkond ning kindel energiaga varustus on vitaalse osatähtsusega terve liidu jaoks, mistõttu täiendavad lepingud ning ulatuslik koostöö on olulised.

¹³⁸ Euroopa Parlament. Olukord Ukrainas. Resolutsiooni ühissetpanek, Strasbourg, 22.2.2010. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=P7-RC-2010-0116&language=ET> (03.05.2012)

¹³⁹ ALDE ehk Alliance for Liberals and Democrats for Europe.

¹⁴⁰ Euroopa Parlament. Olukord Ukrainas. Resolutsiooni ettepanek, Strasbourg, 23.11.2010. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2010-0674&language=ET> (03.05.2012)

Euroopa Parlamendis toimunud gaasivarustuse usaldusväärse arutelu käigus 21. septembril 2010, mille eesmärgiks oli vastu võtta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, milles käsitleti gaasivarustuse kindluse tagamise meetmeid, lausus määruse raportöör **Alejo Vidal-Quadras**:

„Varustuse katkemistest Euroopa Liidu põhja- ja idaosas 2005/2006 ja 2008/2009 talvel sai tõeline luupainaja. Viimaste Euroopa talvede karmus sunnib meid veelgi rohkem, kui see on võimalik, tegema kõik, mis meie võimuses, et vältida tulevikus sarnaste olukordade kordumist. Liit impordib enamiku energiavarustusest, mistõttu võib diplomaatia mängida selles strateegilises valdkonnas tähtsat rolli. Me oleme teadlikud komisjoni jõupingutustest selles valdkonnas ja kiidame need heaks, kuid peame end varustama otsesema mõjuga mehhanismidega.“¹⁴¹

Sama diskussiooni käigus toetas Vidal-Quadrase sõnavõttu Saksamaad esindav Euroopa Liidu energiavolinik **Günther Oettinger**:

„Gaas mängib meie energiapoliitikas olulist rolli ja selle valdkonna strateegia on selge. Peame ka edaspidi arendama ja kindlustama vajalikke infrastruktuure ning energiapartneritega ja transiitriikide suheldes peame ühiselt kaitsma Euroopa huvisid.“¹⁴²

Esimene sõnavõtt rõhub luupainaja ehk gaasivarustuse katkemise kordumise vältimisele. Kuna Euroopa Liit impordib enamuse oma energiast sisse, siis on tegemist arusaadava julgeolekuprobleemiga, mis vajab tähelepanu ning tegelemist. Euroopa Liidu järjepidev varustamine energiaga väärib stabiilsust ning elusuutlikust, see ei tohi saada katkestatud, sest vastasel juhul kannatab juba varasemalt mainitud Euroopa Liidu identiteet, mis peab ennast regionaalseks suurjõuks ja sellest tulenevalt peab tegema kõik, et tema huvid ja väärtused koos stabiilsusega jääksid püsima. Tabelis number 3 on toodud välja kõikide eespool käsitletud kõnedes esinenud julgeolekustamine.

¹⁴¹Euroopa Parlament. Gaasivarustuse kindlus. Arutelu. Strasbourg, 21. September 2010.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20100921&secondRef=ITEM-003&language=ET&ring=A7-2010-0112> (03.05.2012)

¹⁴² *Ibid* (03.05.2012)

Tabel 3. Energiapoliitika ja gaasivarustuse julgeolekustamine

Allikas	Teema	Julgeolekustaja	Sektor	Oht	Referent-objekt	Kõne-akt
Kõne Euroopa Parlamendis	Idapartnerlus	Euroopa Komisjoni ja naabruspoliitika volinik Benita Ferrero-Waldner	Poliitiline	Gaasikriisi kordumine	Euroopa Liidu liikmesriigid, ühiskond ja stabiilsus	Nõue
Kõne investeerimis-konverentsil	Ukraina gaasitransiidi-võrgustiku moderniseerimine	Euroopa Komisjoni energiavolinik Andris Piebalgs	Majanduslik ja poliitiline	Gaasivarustuse katkemine või aeglustumine	Euroopa Liidu energiavarustus ja stabiilsus	Nõue
Kõne investeerimis-konverentsil	Ukraina gaasitransiidi-võrgustiku moderniseerimine	Benita Ferrero-Waldner	Majanduslik ja poliitiline	Gaasivarustuse katkemisest tekkiv kriis	Euroopa Liidu energiavarustus ja stabiilsus	Hoiatus
Kõne investeerimis-konverentsil	Ukraina gaasitransiidi-võrgustiku moderniseerimine	Euroopa Komisjoni president Jose Manuel Barroso	Majanduslik ja poliitiline	Energia-varustuse taaskatkemine	Euroopa Liidu energiavarustus ja stabiilsus	Väide
Kõne föderalse energia- ja veetööstuse assotsiatsiooni konverentsil	Ukraina roll Euroopa Liidu energiapoliitikas	Jose Manuel Barroso	Poliitiline	Energia-varustuse taaskatkemine	Euroopa Liidu energiavarustus ja stabiilsus	Väide
Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee hinnang	Euroopa Liidu gaasivarustus	Pearaportöör Sergio Cabeza Santillan	Poliitiline	Kriisilukorra teke	Euroopa Liidu gaasivarustuse stabiilsus	Väide
Kõne Odessa rahvusvahelisel foorumil	Ukraina strateegiline väärtus	Euroopa Liidu energiavolinik Günther H. Oettinger	Majanduslik ja poliitiline	Gaasi-transiidiäri moderniseerimata jätmine	Tõhus Euroopa Liidu gaasiga varustamine	Väide
Resolutsiooni ühisetpanek Euroopa Parlamendis	Koostöö Ukrainaga	Siiri Oviir, Adina-Ioana Vălean	Poliitiline	Ebapiisav koostöö	Energia-varustuse tagamine	Väide
Resolutsiooni ühisetpanek Euroopa Parlamendis	Koostöö Ukrainaga	Siiri Oviir ja teised	Poliitiline	Ukraina koostöö-partnerina liiga kõrvale jätmine	Ukraina kui transiidiriigi staatuse säilitamine	Väide
Arutelu Euroopa Parlamendis	Gaasivarustamise kindlustamine	Raportöör Alejo Vidal-Quadras	Majanduslik ja poliitiline	Energia-varustuse taaskatkemine	Energia-varustuse tagamine	Hoiatus
Arutelu Euroopa Parlamendis	Gaasivarustamise kindlustamine	Günther H. Oettinger	Majanduslik ja poliitiline	Euroopa huvide kannatada saamine	Energia-varustuse tagamine	Väide

Allikas: autori koostatud

Energiajulgeolek on Euroopa Liidule ning selle ametnikele väga oluline teema, kuna 2009. aasta jaanuaris toimunud kriis on veel siiani kõigil värskelt mees ning selle kordumine ei ole lubatav. Julgeolekustaja rolli on enda peale võtnud kõnedes esinenud kõrged ametnikud, referentobjektiks on Euroopa Liidu energiavarustuse stabiilsus ning turvaline kogukond. Katkemist nähakse ohuna, mille vältimiseks tuleb moderniseerida tervet Ukraina gaasitransiidisüsteemi ning teha koostööd idanaabri valitsusega. Kasutusele tuleb võtta kõik meetmed, et kriis ei korduks.

3.2.3. Inimõiguste julgeolekustamine Euroopa Liidu kõrgete ametnike näitel

Euroopa Liit hindab väga kõrgelt inimõiguseid ning demokraatlike vabadusi, mis on terve ühenduse identiteedi aluseks. Sellest tulenevalt Ukrainast pärinevad negatiivsed uudised inimõiguste piiramise ja poliitiliselt motiveeritud kohtuprotsesside kohta mõjuvad halvasti kahe osapoole koostööle. Praeguseks on jäänud seisma Euroopa Liidu ja Ukraina vahelise assotsiatsioonileppe allkirjastamine seoses Tõmošenko vangistamisega. Mitmed poliitikud on võtnud sõna inimõiguste teemal, mis on järgmise peatüki sisuks.

Euroopa Liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja **Catherine Ashton** ning Euroopa Liidu laienemise ja naabruspoliitika voliniku **Štefan Füle** ühine sõnavõtt Euroopa Parlamendis 20. oktoobril 2010:

„Me oleme mures pidevate ja laialt levinud raportitest, mis kõnelevad fundamentaalsete õiguste ning demokraatlike põhimõtete halvenemisest. Eriti muret tekitavad on kaebused seoses meediavabaduse, kogunemisvabaduse ning koostöövabadusega. Austus fundamentaalsetele väärtustele vastu on väga oluline. Need on parimad individuaalse vabaduse garantiid. Need kindlustavad ideede ehtsa konkurentsi. Need on põhiliseks komponendiks täielikult avatud innovaatilistele ning konkurentsivõimelistele ühiskondadele. Euroopa Liidule ning meie liikmesriikidele on austus inimõiguste, demokraatlike printsiipide ja seaduse võimu vastu fundamentaalsed printsiibid, mis seovad meid kokku. Need on printsiibid, mida ei saa kompromiteerida – nii ka meie

*suhete jaoks võtmepartneritega nagu Ukraina. Heanaaberlike suhete tempot ja sügavust Ukrainaga determineerib täielik austus nende väärtuste vastu.*¹⁴³

Inimõiguste teema on ülimalt oluline Euroopa Liidu jaoks, tegemist on põhiväärtusega ja -õigustega Euroopa kogukonnas, mis on Euroopa identiteedi üheks võtmetalaks. Demokraatia halvenemine piiri riigis ning inimõiguste pidev rikkumine, seda kõrgel poliitilisel tasemel, saab palju kajastatud ka teistes maailma piirkondades ning Euroopa Liidu huvides ei ole läbikukkunud riigiga piirnemine või uue mittedemokraatliku riigi tekkimine. Sellest tulenevalt nähaksegi vajadust teema julgeolekustamiseks ehk selle tõstmiseks kõrgemasse poliitikasse, kus on võimalik seda pidevalt arutada. Julgeolekustajaks on erinevad kõrged poliitikud, viimase teksti puhul **Catherine Ashton** ning **Štefan Füle**. Kõneaktide liik on nende puhul Vuorist lähtuvalt kas soov või hoiatus. Esimese puhul tehakse soovitusi koostöö edukaks jätkumiseks, teise puhul nõutakse olukorra paranemist, kuna inimõiguste rikkumine pole kellegi huvides ning vastasel juhul võib koostöö üldse katkeda.

Euroopa Liidu laienemise ja naabruspoliitika volinik **Štefan Füle** võttis antud teemal sõna 21. septembril 2011 Brüsselis toimunud konverentsil, mille teemaks oli „20 aastat Ukrainat: tuleviku väljakutsed“.

„Me oleme jõudnud otsustavate hetkeni Euroopa Liidu ning Ukraina suhetes. Euroopa Liit soovib näha Ukrainat lähedase partnerina. Me usume Ukraina kodanikesse ning riigi majanduslikku potentsiaali. Nagu ma selgitasin Jaltas, siis kestvad kohtuprotsessid poliitilise opositsiooni vastu tunduvad olevat poliitiliselt motiveeritud ning kahjustavad Ukraina mainet. Selleks, et muuta Ukraina negatiivset mainet, soovitan ma tungivalt Ukraina liidritel rohkem vaeva näha kindlustamiseks õigussüsteemi sõltumatus. Nad peavad demonstreerima, et nad on võtnud omaks väärtused, mis saavad kinnitust poliitilise koostöö näol Euroopa Liiduga. Nad peavad meid veenma, et Ukrainal on tõsimeel taga demokraatiaga, õigussüsteemiga ning

¹⁴³European Parliament. Statement on Ukraine. Catherine Ashton/Štefan Füle. High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy and Vice-President of the European Commission/European Commissioner for Enlargement and Neighbourhood Policy. Strasbourg, 20 October 2010, SPEECH/10/574.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/10/574&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (03.05.2012)

*koostöölepinguga, mida praegusel ajal arutatakse. Nõrk, läbipaistmatu õigussüsteem on mureallikaks kõikide jaoks, kes hindavad inimõiguseid ning Euroopa väärtusi.*¹⁴⁴

Tegemist on inimõigusi käsitleva sõnavõtuga ja Euroopa Liidu jaoks on tegemist väga olulise teemaga. Euroopa Liit on tuntud ülemaailmse inimõiguste propageerijana, sellest tulenevalt on arusaadav antud teema „kõrge poliitika“ alla tõstmine ning julgeolekuteemana väljatoomine. Ukraina paikneb vahetult Euroopa Liidu piiril, seega pole kasulik, kui tehakse ulatuslikku koostööd riigiga, kellel on negatiivne maine just inimõiguste osas.

Inimõigused on taas referentobjektiks ning julgeolekustajana toimib kõneleja ehk Štefan Füle. Laialdane inimõiguste rikkumine ning poliitiliselt motiveeritud kohtuprotsessid on ohuks Euroopa väärtustele ning sellest tulenevalt üritab Euroopa Liit mõjuda Ukraina tipp-poliitikutele, kes moodustavad kuulajaskonna. Vastasel juhul on oht koostöö aeglustumiseks või isegi osades valdkondades katkemiseks.

Euroopa Liidu ja Ukraina 15-ndal tippkohtumisel 19. detsembril 2011 märgiti, et Euroopa Liidul ning Ukrainal on ühine piir pärast 2004. aasta laienemisvoorust, ulatuslikud suhted majanduses ning kaubanduses, sarnane kultuur ja ajalooline pärand. Euroopa Liit on Ukraina suurim rahaline toetaja pärast riigi iseseisvumist 1991. aastal, toetusega üle 2,5 miljardi euro. 2011–2013. aasta vahemikus Euroopa naabruspoliitika raames lisandub sinna veel ligemale 470 miljonit eurot, mis lähevad kolme prioriteetse ala toetuseks¹⁴⁵:

1. Eduka valitsemiskorra ja õigusriigi toimimiseks.
2. Koostöölepingu elluviimise lihtsustamiseks.
3. Energia ning keskkonna arendamiseks.

Samal tippkohtumisel esines Euroopa Nõukogu president **Herman van Rompuy** järgneva sõnavõtuga:

¹⁴⁴ Speech at the conference „Ukraine 20 years on: challenges for the future“. Štefan Füle. European Policy Center, Brussels, 21 September 2011, SPEECH/11/594.

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/11/594> (03.05.2012)

¹⁴⁵ European Union. EU-Ukraine Summit. Kiev, 19 December 2011.

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/127000.pdf (03.05.2012)

„Euroopa avaliku arvamuse toetus Ukraina poliitilisele koostööle ning majanduslikule integratsioonile Euroopa Liiduga on olulise väärtustega. Märkatav demokraatia kvaliteedi langus ning õigusriigi lagunemine omab otsest mõju liikmesriikidele, avalikkusele ja Euroopa Parlamendile. Meie suurim mure on peamiselt seotud poliitiliselt motiveeritud õigusega Ukrainas. (Julia) Tõmošenko kohtuprotsess on rabav näide sellest. Kuid sama olulist rolli mängib ka ulatuslik õigusreform, mis lähtub rahvusvahelistest standarditest. Sõnavabadus meedias ja õigus kogunemisele on olulised osad lõpuni arenenud demokraatiast. Puudujäägid tuleb parandada“.¹⁴⁶

Van Rompuy tõstab esile poliitiliselt motiveeritud õigust ning Tõmošenko kohtuprotsessi kui rabavat näidet sellest. Et inimõigused on üheks Euroopa Liidu alustalaks, siis sellest tulenevalt on sobilik Euroopa Nõukogu presidendil rõhutada just nende olulisust. Puudujääkide parandamine on ainuke loogiline jätk, mida Euroopa Liit eeldab tulevat kahe osapoole vahelises suhtluses. Vastupidine ei oleks aktsepteeritav. Tegemist on väiksemal kujul julgeolekustamisega, sest inimõigused langevad sotsiaalse sektori alla ning referentobjektina omavad seega õigust saada julgeolekustatud. Julgeolekustajana toimib president Van Rompuy, kes rõhutab nii Ukrainaga koostöö kui inimõiguste rikkumise paranemise olulisust“. Kuulajaskonnaks on kõik, kes viibisid samal ajal tippkohtumisel, kuid kõige tähtsamaks on just ukrainlased ise, kuna neil on ainsana võimalus kiirest midagi korda saata.

Inimõigused on Euroopa Liidu jaoks prioriteetse tähtsusega, mis on jäigalt paika pandud ning mis defineerivad liidu olemuse. Demokraatlikud väärtused, õigusriik ja inimeste võimalus oma arvamust vabalt avaldada on puudujääkideks Ukrainas, sellest tulenevalt poliitikute jaoks on oluline seda teemat meelde tuletada nii Euroopa Liidu liikmesriikide kui ka Ukraina esindajatele erinevate tipp-kohtumiste ja konverentside jooksul. Julgeolekustajana toimivad taas Euroopa Liidu kõrged ametnikud, referentobjektiks on varasemalt mainitud inimõigused ning demokraatlikud vabadused ja väärtused, mis on väärt vabana püsima.

¹⁴⁶ European Union. European Council. Remarks of President Herman Van Rompuy following the 15th EU-Ukraine Summit. Kiev, 19 December 2011.
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/127053.pdf (24.04.2012)

Tabel 4. Inimõiguste, tuumaohutuse ja tollikontrolli julgeolekustamine

Allikas	Teema	Julgeolekustaja	Sektor	Oht	Referentobjekt	Kõneakt
Kõne Euroopa Parlamendis	Demokraatlike põhimõtete ja inimõiguste halvnemine Ukrainas	Euroopa Liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja Catherine Ashton, Euroopa Liidu laienemise ja naabruspoliitika volinik Štefan Füle	Sotsiaalne ja poliitiline	Inimõiguste rikkumine	Elementaarsed inimõigused ning demokraatlikud väärtused	Väide
Kõne Brüsselis toimunud konverentsil	Ukraina tulevik	Štefan Füle	Sotsiaalne ja poliitiline	Poliitiliselt motiveeritud kohtuprotsessid ja inimõiguste rikkumine	Elementaarsed inimõigused ning demokraatlikud väärtused	Väide
Kõne Euroopa Liidu ja Ukraina tippkohtumisel	Inimõigused Ukrainas	Euroopa Nõukogu president Herman van Rompuy	Sotsiaalne	Inimõiguste rikkumine	Elementaarsed inimõigused ning demokraatlikud väärtused	Väide
Kõne Euroopa Liidu idapiiril toimunud operatsiooni järel	Tollikontroll	Euroopa Liidu maksustamise-, tolli- ja pettusevastane erivolinik Algirdas Šemeta	Sotsiaalne ja poliitiline	Salakaubandus	Euroopa Liidu piirid	Väide
Kõne Kiievi tippkohtumisel	Tuumaohutus	Jose Manuel Barroso	Poliitiline ja keskkonna	Tuumajäätmed ja aegunud tuumajaamad	Euroopa Liidu ühiskond ja kodanike ohutus	Väide

Allikas: autori koostatud

3.2.4. Tuumaohutuse ning piirikontrolli julgeolekustamine

Lisaks inimõigustele ning energiavarustusele on pööratud tähelepanu ka tuumaohutusele ning piirikontrolli ja tollide tõhustamisele. Kui esimese puhul on mure arusaadav, siis tollid ja piirikontrolli eesmärgiks on inimkaubanduse, illegaalsete immigrantide ning kaupade hangeldamise vastane võitlus. Seoses sellega on esinenud poliitikud julgeolekustajatena, adresseerides vastavaid teemasid oma kõnedes. Eespool olevas tabelis number 4 on toodud välja käesolevas peatükis käsitletud teemade julgeolekustamine.

18.–27.10.2011 toimunud operatsiooni käigus mööda Euroopa Liidu idapiiri konfiskeeriti ligikaudu 1,2 miljonit salasigarette. **Algirdas Šemeta**, Euroopa Liidu maksustamise, tolli- ja pettusevastane erivolinik sõnas operatsiooni järel: „*Tollikontroll Euroopa Liidu piiridel mängib olulist rolli maksumaksja raha ja legaalsete äride kaitsmisel. Euroopa Komisjon ning tollivõimud peavad töötama käsikäes võitlemaks hangeldamise ja igasuguse tollipettuse vastu. (...) Ma olen väga rahul tulemustega ning tungivalt soovitan ka edasipidi selliseid operatsioone läbi viia*“¹⁴⁷ Olulist rolli mängis operatsiooni õnnestumisel ka Euroopa Liidu toetusega hangitud skanner, mis paigutati Poola ja Ukraina piirile.¹⁴⁸

Šemeta sõnavõtust selgub, et tollikontroll on elulise osatähtsusega Euroopa Liidu piiridel ning Euroopa Komisjon ja tollivõimude roll on oluline. Maksumaksjate raha ja legaalsete äride kaitse toimib väiksemate referentobjektidena, mistõttu „*tungivalt soovitan*“-lähenedamine on arusaadav. Tegemist on majandusliku ja poliitilise sektori piirile jääva küsimusega, kuna mõlemad alavaldkonnad on mõjutatud.

Jose Manuel Barroso pidas 19. aprillil 2011 Kiievi tippkohtumisel kõne, mille teemaks oli tuumaenergia ohutu ja innovaatiline kasutamine:

„*Tuumaohutus ning paraku ükskõik millised õnnetused ei tunnusta rahvusvahelisi piire. Tuumaohutus on globaalne probleem, mis vajab ka globaalset vastust. Me peame tegema koostööd, et kõikidele väljakutsetele vastu seista, mis on seotud tuumaenergia ning tehnoloogiaga. Turvalisus on peamiseks prioriteediks iga riigi jaoks, mis otsustab tegeleda tsiviiltuumaprogrammidega. Kõrgeimaid tuumaohutuse standardeid tuleb austada igas tuumaenergia programmi faasis, alates disainimisest lõpetades tuumaehitiste lammutamisega. (...) Olgu selge, otsustav progress/edusammud tuleb teha kõrgeimate võimalike ülemaailmsete turvastandardite poole tuumajaamades. Me oleme*

¹⁴⁷European Commission. One million smuggled cigarettes seized in customs operation. Brussels, 27 February 2012.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/12/182&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (24.04.2012)

¹⁴⁸ *Ibid* (24.04.2012)

*selle võlgu oma kodanikele ning tulevastele generatsioonidele. Siin, täna, on õige koht ja aeg sellele ülesandele meie kindlat pühendumust väljendada.*¹⁴⁹

Tuumaohtus on arusaadav julgeolekumure, kuna Tšernoboli kui ka Fukushima õnnetus on Euroopa kogukonnal veel värskest meeles. **Barroso** manitseb kõiki riike maailmas, rakendamaks tuumaohtuse standardeid ja vältimaks sarnaseid katastroofe. Tegemist on hoiatusega, kuna ära on toodud vastasel juhul toimuv tagajärg ehk tuumaõnnetus, mis ei ole aktsepteeritav. Kuulajaskonnaks on nii Euroopa Liit, idanaabrid kui ka ülejäänud riigid maailmas.

Tollid, piirivalve ning tuumaohutus on olulised teemad, millest Euroopa Liit ei saa mööda vaadata. Sala- ja inimkaubanduse vastane võitlus on prioriteediks Euroopa Liidu piirivalvesüsteemis, mida uuendatakse pidevalt. Piirivalvurite jaoks korraldatakse stabiilselt kursuseid ja programme, eesmärgiga ekspertide väljatreenimine. Tuumaohtus on oluline kõikide riikide jaoks maailmas, kuna katastroofi korral kannatavad väga paljud ning ennetamine on sellisel juhul ainus variant.

3.3. Järeldused

Eelmistes peatükkides läbitöötatud ametlike tekstide ja kõnede analüüsi tulemusel jõuti järeldusele, et Euroopas Liidus tunti Ukrainaga seoses enim muret energiajulgeoleku ja sellest tuleneva gaasivarustuse üle. 2009. aasta jaanuaris aset leidnud gaasivarude katkemine tekitas Euroopa kogukonnale tõsise mure ning toimunust lähtuvalt on kõrged poliitikud oma sõnavõttudes tuletanud seda sündmust meelde. Inimõiguste ja demokraatlike väärtuste tagamine on Euroopa Liidu jaoks ülimalt oluliseks teemaks, mille puhul järeleandmisi ei tehta ning seda nõutakse ka oma koostööpartneritelt, praegusel juhul Ukrainalt. Illegaalne immigratsioon, tollikontroll ja tuumaohutus on samuti tõstetud kõrgema poliitika alla, kuna esimesed kaks mõjutavad Euroopa Liidu integratsiooni protsessi ning piirivalve tugevdamises nähakse lahendust praegustele

¹⁴⁹Speech at the Kiev Summit for safe and innovative Use of Nuclear Energy. Jose Manuel Barroso. Kiev, 19 April 2011, SPEECH/11/289.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/11/289&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (24.04.2012)

probleemidele. Kuritegevuse, inim- ja salakaubanduse teemadel on poliitikud soovinud näha tugevamaid piire ning tõhusamat tollikontrolli.

Alusdokumentides toonitatakse vajadust muudatuste järele ning Euroopa Liidu suveräänsuse ja turvalisuse olulisust. Ühised väärtused ja kestev integratsioon vajavad kaitsmist ning ellujäämist, sellest tulenevalt on vajadus neid julgeolekustada. Poliitikute kõnedes tuuakse välja valusad kogemused minevikust, mis toimivad ohutunde tekitajatena ja missuguseid sündmusi tuleb kindlasti vältida. Julgeolekustamine leiab aset tihti kas väidete või hoiatustena, kuna need mõjuvad kõige rohkem.

Ametliku diskursuse raames soovivad poliitikud valmis olla uueks energiakriisiks, kuna Ukraina puhul ei ole hetkel tegemist stabiilse ning demokraatlikke väärtusi igas olukorras austava partneriga. Ukraina juhtidele soovitatakse lõpetada poliitiliselt motiveeritud õigluse jagamine ning taastada demokraatlikud normid ja inimõigused. Euroopa Liidu poliitikud on valmis lisaks valmisolekule kriisidega tegelemiseks ka aitama ja suunama Ukrainat õigele teele, olles valmis tihedamaks koostööks ning leidmaks kompromisse.

Euroopa Liidu Ukraina-suunalisest julgeolekustamisest ametlikus diskursuses peegeldub ka Euroopa enesekujutus regiooni juhtiva jõuna. Euroopa identiteet hõlmab endas inimõiguste ja euroopalike väärtuste kaitset, tolerantsi, kuid ka suutlikkust kontrollida enda sõltuvust gaasi impordist ning juhtiva ja suunava jõuna julgeolekustada Ukraina suunal valdkondi, mis Euroopa Liidu enesekujutluse järgi on Ukrainas puudulikud või nõrgad.

KOKKUVÕTE

Ukraina oma mastaabilt ning mõjuvõimult on oluline partner Euroopa Liidu jaoks. Kahepoolsete heade suhete hoidmine on vajalik mõlema osapoole jaoks, kuna ühine piir toob kaasa kohustused ja vajaduse suhtluse ja koostöö jaoks. Euroopa Liit suhtleb aktiivselt ka Venemaaga ja seoses Ukraina paiknemisega kahe vahel, ei saa kuidagi mööda minna riigi soovidest ning vajadustest. Transiitriigi staatus muudab Ukraina Euroopa Liidu jaoks veel olulisemaks ning toob kaasa vajaduse energiavarustuse pidevaks mainimiseks avalikkuse ja kõikide liikmesriikide ees.

Käesolevas töös uuriti Euroopa Liidu jaoks Ukrainaga seotud oluliste valdkondade julgeolekustamist. Teooria baseerus Kopenhaageni koolkonna käsitlusel julgeolekustamisest ning Juha Vuori kõneaktide jaotusel. Analüüsiobjektideks olid Euroopa Liidu ja Ukraina vahelise suhtluse alusdokumendid ja kõrgete ametnike ning poliitikute kõned.

Töö alguses püstitati kolm uurimisküsimust, mis kõik said ammendava vastuse. Euroopa Liidu ametlikus dokumentatsioonis tõstetakse enim esile illegaalse immigratsiooni, energiavarustuse ning inimõigustega seotud teemasid. Väiksemat tähelepanu pälvivad sellised küsimused nagu tuumaohutus ja tollikontroll.

Euroopa Liidu Ukraina-suunalisest julgeolekustamisest ametlikus diskursuses peegeldub ka Euroopa enesekujutus regiooni juhtiva jõuna. Euroopa identiteet hõlmab endas inimõiguste ja euroopalike väärtuste kaitset, kuid ka suutlikkust kontrollida enda sõltuvust gaasi impordist ning juhtiva ja suunava jõuna julgeolekustada Ukraina suunal valdkondi, mis Euroopa Liidu enesekujutluse järgi on Ukrainas puudulikud või nõrgad. Need valdkonnad ongi eelmainitud ametlikus dokumentatsioonis enim esile tõstetud teemad.

Gaasivarustuse katkemine 2009. aasta jaanuaris tõi ilmsiks vajaduse teema julgeolekustamiseks, kuna analoogse kriisi taaskordumine ei ole Euroopa Liidu jaoks mõeldav ning rakendada tuleb vastavad meetmed selle vältimiseks. Samuti on äärmiselt olulisel kohal inimõigused ja demokraatlikud väärtused, mille kaitse on Ukrainas

halvenenud viimase paari aasta jooksul. Julia Tšomošenko üle toimunud poliitiliselt motiveeritud kohtuprotsess ning opositsiooni tasalülitamine rikuvad neid samu väärtusi, mille kaitsjaks Euroopa Liit end peab. Sellest tulenevalt on poliitikute jaoks nende julgeolekustamine, kuna nii suur riik ja oluline majanduslik ning poliitiline partner kui seda on Ukraina, ei tohi kalduda kõrvale demokratiseerimisprotsessilt. Illegaalne immigratsioon ja sellega võitlemine nõuavad küll palju ressursse, kuid kuna inim- ja salakaubandus ning hangeldamine on illegaalse immigratsiooniga kaasas käiv nähtus, tuleb teha vajalikud pingutused, et kaitsta Euroopa Liidu integratsiooniprojekti, identiteeti ja sotsiaalseid väärtusi.

Väljatoodud teemade julgeolekustamine leiab aset kas ametlikes dokumentides, näiteks Stockholmi programm, välja toodud hoiatustes ja soovitustes teatavate meetmete implementeerimiseks. Piirikontrolli tihendamine, politseinike ja tolliametnike kaasamine väljaõppeprogrammidesse või Ukrainaga seotud koostöö tihendamine on mõned näited tekstides ning kõnedes leiduvatest rõhuasetustest, mis peaksid toimima lahendustena praegustele probleemidele. Kõneaktidest on levinuim väide, hoiatust või nõuet kasutatakse vähem.

Ametliku diskursuse raames teevad tipp-poliitikud soovitusi nii teistele ametnikele kui ka volinikele, kes on seotud Ukrainaga suhtlemisega. Euroopa Liidu enda poolt on oluline kestev koostöö vältimaks gaasitarne taaskatkemist ning üleüldine majanduslik koostöö. Prioriteediks on samuti tehtud Euroopa Liidu piiri efektiivne valvamine. Ukraina esindajatele ja poliitikutele tehtud nõudmistest tahetakse näha inimõiguste ja demokraatlike väärtuste paranemist ning soovi sellega tegeleda, kuna koostöö efektiivsus on korrelatsioonis mõlema osapoole koostöövalmidusega.

Pärast erinevate teemade julgeolekustamist on selge, et Euroopa Liidu jaoks on Ukraina oluline partner ja seda mitte ainult majanduslik mõttes. Koostöö kahe osapoole vahel on vajalik stabiilsuse säilitamiseks ning regionaalseks arenguks. Tekstide ja kõnede analüüsist selgus teema aktuaalsus ja olulisus. Kuna praegune olukord Ukrainas ei ole Euroopa Liidu jaoks poliitikute poolt piisavalt tõhusalt adresseeritud ning inimõigused on kannatada saanud, siis on võimalik tulevikus uurida, kuidas praegune olukord laheneb, kahe osapoole vaheline koostöö edeneb ja kas rakendatud julgeolekustamisel

on piisavad tulemused. Lahendamist vajab kindlasti hetkel veel eespool loetletud põhjustel assotsiatsioonilepingu allkirjastamine ning gaasitransiidivõrgustiku moderniseerimise läbiviimine. Antud leping oleks heaks allikaks uue uuringu läbiviimisel Ukraina ja Euroopa Liidu suhetes.

KASUTATUD KIRJANDUS

Raamatud:

1. Balzacq, T. *Securitization Theory: How security problems emerge and dissolve*. Routledge, New York, 2011.
2. Bruter, M. *Citizens of Europe? The Emergence of a Mass European Identity*. Palgrave Macmillan, New York, 2005.
3. Buzan, B., Hansen, L. *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge University Press, New York, 2009.
4. Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J. *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers, London, 1998.
5. Checkel, J.T., Katzenstein, P.J. *European Identity*. Cambridge University Press, New York, 2009.
6. Fligstein, N. *Euroclash. The EU, European Identity, and the Future of Europe*. Oxford University Press, Oxford, 2008.
7. Hamilton H., Schiffrin, D., Tannen, D. *The Handbook of Discourse Analysis*. Blackwell Publishing, Malden, 2006.
8. Hansen, L. *Security as Practice. Discourse Analysis and the Bosnian War*. Routledge, London and New York, 2007.
9. Hansen, L., Wæver, O. *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States: Identity, communities and foreign policy*. Routledge, London , 2002.
10. Howarth, D., Norval, Aletta J., Stavrakakis, Y. *Discourse theory and political analysis: Identities, hegemonies and social change*. Manchester University Press, Manchester, 2000.
11. Howarth, D., Torfing, J. *Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy and Governance*. Palgrave Macmillan, New York, 2005.
12. Huysmans, J., *The Politics of Insecurity: Fear, migration and asylum in the EU*. Routledge, New York and Abingdon, 2006.
13. Van Munster, R. *Securitizing Immigration: The Politics of Risk in the EU*. Palgrave Macmillan, London, 2009.

14. Weiss, G., Wodak, R. Analyzing European Union discourses. Theories and applications. Chilton, P., Wodak, R. A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis. Theory, methodology and interdisciplinarity. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam and Philadelphia, 2005.

Artiklid:

15. Albert, M., Buzan, B. Securitization, sectors and functional differentiation. *Security Dialogue*. August – October 2011, Vol. 42, Nr. 4 – 5, pp. 413 – 425.
16. Floyd, R. Can securitization theory be used in normative analysis? Towards a just securitization theory. *Security Dialogue*, August-October 2011, Vol. 42, Nr. 4 – 5, pp. 465 – 480.
17. Gad, U.P., Petersen, K.L. Concepts of politics in securitization studies. *Security Dialogue*, August-October 2011, Vol. 42, Nr. 4 – 5, pp. 315 – 328.
18. McDonald, M. Securitization and the Construction of Security. *European Journal of International Relations*. December 2008, Vol. 14, Nr. 4, pp. 563 – 587.
19. Mälksoo, Maria. „Akadeemilised julgeoleku-uuringud sõja ja rahu vahel“, Akadeemia vol. 9, 2009, lk. 1768-1781.
20. Stritzel, H. Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond. *European Journal of International Relations*. September 2007, Vol. 13, Nr. 3, pp. 357 – 383.
21. Vaughn, J. The Unlikely Securitizer: Humanitarian Organizations and the Securitization of Indistinctiveness. *Security Dialogue*. June 2009, Vol. 40, Nr. 3, pp. 263 – 285.
22. Vuori, J.A. Illocutionary Logic and Strands of Securitization: Applying the Theory of Securitization to the Study of Non-Democratic Political Orders. *European Journal of International Relations*. March 2008, Vol. 14, Nr. 1, pp. 65 – 99.
23. Williams, M.C. Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly*. December 2003, Vol. 47, Nr. 4, pp. 511 – 531.

Dokumendid, aruanded ja ametlik suhtlus:

24. European Commission. European Neighbourhood Policy Action Plan: Ukraine, 2005.
25. European Commission. European Neighbourhood Policy Revised Ukraine Action Plan on Freedom, Security and Justice: Challenges and strategic aims, 2005.
26. European Commission. EU-Ukraine Association Agenda, 2009.
27. European Commission. Memorandum of Understanding on Energy, 2005.
http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/bilateral/ukraine/doc/mou_en_final_en.pdf (26.04.2012)
28. European Commission. The Policy: What is the Neighbourhood Policy?
http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm. (02.05.2012)
29. European Council. A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy, 2003.
30. European Council. The Stockholm Programme – An open and secure Europe serving and protecting citizens. Official Journal of the European Union, 2010.
31. European Union External Action Service: Ukraine.
http://eeas.europa.eu/ukraine/index_en.htm (28.04.2012)
32. FRONTEX. European Union Agency. Annual Risk Analysis 2012.
33. OECD. Development in Eastern Europe and the Southern Caucasus: Armenia, Azerbaijan, Georgia, Republic of Moldova and Ukraine, 2011.

Kõned:

34. Euroopa Parlament. Gaasivarustuse kindlus. Arutelu. Strasbourg, 21. September 2010.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20100921&secondRef=ITEM-003&language=ET&ring=A7-2010-0112>
(03.05.2012)
35. Euroopa Parlament. Olukord Ukrainas. Bastiaan Belder, Holland, fraktsiooni EFD nimel, 20. oktoober 2010, Strasbourg.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=2010>

1020&secondRef=ITEM-011&language=ET&ring=B7-2010-0571
(27.04.2012)

36. Euroopa Parlament. Olukord Ukrainas. Resolutsiooni ettepanek, Strasbourg, 23.11.2010.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2010-0674&language=ET> (03.05.2012)
37. Euroopa Parlament. Olukord Ukrainas. Resolutsiooni ühissetpanek, Strasbourg, 22.2.2010.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=P7-RC-2010-0116&language=ET> (03.05.2012)
38. European Commission. One million smuggled cigarettes seized in customs operation. Brussels, 27 February 2012.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/12/182&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (24.04.2012)
39. European Economic and Social Committee. A positive step towards the security of gas supply. Sergio Baceza Santillan. Rapporteur. 21 January 2010.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=CES/10/7&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (02.05.2012)
40. European Parliament. Benita Ferrero-Waldner. Commissioner for External Relations and European Neighbourhood Policy. Eastern Partnership, Plenary Debate, Strasbourg, 12 March 2009, SPEECH/09/112.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/112&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (02.05.2012)
41. European Parliament. Statement on Ukraine. Catherine Ashton/Štefan Füle. High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy and Vice-President of the European Commission/European Commissioner for Enlargement and Neighbourhood Policy. Strasbourg, 20 October 2010, SPEECH/10/574.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/10/574&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (03.05.2012)

42. European Union. European Council. Remarks of President Herman Van Rompuy following the 15th EU-Ukraine Summit. Kiev, 19 December 2011.
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/127053.pdf (24.04.2012)
43. European Union. EU-Ukraine Summit. Kiev, 19 December 2011.
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/127000.pdf (03.05.2012)
44. Opening speech at the International Investment Conference on the Rehabilitation of Ukraine's Gas Transit System. Andris Piebalgs. Energy Commissioner. EU-Ukraine Energy Security. Brussels, 23 March 2009, SPEECH/07/146.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/146&type=HTML> (02.05.2012)
45. Speech at the BDEW conference. European Energy Policy for the 21st Century. Jose Manuel Barroso. Berlin, 24 June 2009, SPEECH/09/311.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/311&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (02.05.2012)
46. Speech at the conference „Ukraine 20 years on: challenges for the future“. Štefan Füle. European Policy Center, Brussels, 21 September 2011, SPEECH/11/594.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/11/594> (03.05.2012)
47. Speech at the Conference on Modernisation of Ukraine's Gas Transit System. Jose Manuel Barroso. The President of the European Commission. Brussels, 23 March 2009, SPEECH/09/138.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/138&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (02.05.2012)
48. Speech at the International Odessa Forum . Günther H. Oettinger. EU Commissioner for Energy. 27 July 2010, SPEECH/10/402.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/10/402&type=HTML> (02.05.2012)

49. Speech at the Kiev Summit for safe and innovative Use of Nuclear Energy. Jose Manuel Barroso. Kiev, 19 April 2011, SPEECH/11/289. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/11/289&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (24.04.2012)
50. Welcoming remarks, International investment conference on the modernisation of Ukraine's gas transit system. Benita Ferrero-Waldner. Brussels, 23 March 2009, SPEECH/09/137. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/137&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (02.05.2012)

SUMMARY

The Securitization of Ukraine in the European Union's Official Discourse

Ukraine has been independent now for over 20 years, but it still has many issues to resolve in order to be a fully democratic country. Historically, Ukraine has been a part of the Austria-Hungarian Empire and also of the Soviet Union, so it has been influenced by both – Western and Eastern cultures. After the collapse of communism, Ukraine declared its independence and so began the long road towards recovering its own identity.

After the Orange revolution it seemed like the country is heading down the path European Union wished for – democracy and a state governed by law. But as the elected president Viktor Yushchenko did not enjoy a truly successful term, Viktor Yanukovich was voted to be his successor in 2010. After his appointment as the president of Ukraine, there has been a slow decline concerning human rights, and a silencing of the political opposition. The ongoing case with Yulia Tymoshenko has diminished European Union's belief in Ukrainian authorities and postponed the signing of the Association Agreement between two powers.

For the European Union, Ukraine is very important for many reasons. Firstly, concerning energy security, as Ukraine is the most important gas transit country and therefore a security concern if anything should happen to the transit route again, as it happened in January 2009. Secondly, as Ukraine has an extensive land border with the EU, it is also important that the country shared EU's visions and understandings about the importance of human rights and democratic values. Ukraine is the leading country whose citizens are sent back from the EU borders, so illegal immigration and human trafficking are also priorities which need to be dealt with. All the reasons mentioned above make Ukraine a key partner.

Ukraine is one of the targeted countries in European Neighbourhood Policy, which sets goals and recommendations for reform in many key areas. Established and effective bilateral relations with the aim of deepening the economic co-operation, are the main

targets for the European Community. So all in all, Ukraine with its size and role in energy policy is a country that cannot be afforded to be overlooked by the EU.

The aim of this thesis is to analyze the key areas and topics concerning Ukraine which are being securitized in the EU's official discourse. The goal is to find out why the European Union has chosen specific areas for securitization in its official discourse, which includes key speeches and important documents, which also make recommendations and demands for both parties – Ukraine and the European Union.

This thesis follows the concept of securitization first introduced by the Copenhagen School. It is a process-oriented theory where at the centre is the speech act concept, which can be either in form of a request, warning or a claim. The process of securitization firstly needs a referent object or in other words something that has a legal claim to survive when facing an existential threat. Secondly, there must be a securitizing actor who or what makes the securitizing move. Finally, there has to be an audience that is influenced and persuaded to perceive that the referent object is being threatened and something must be done to counter the threat. The methodology is based on Lene Hansen's concept of discourse analysis and her first model of intertextuality, where only the official discourse is being researched.

The official discourse includes key speeches by important politicians like the presidents of the European Parliament and the European Commission, also by commissioners and representatives. The documents between the EU and Ukraine, that establish the official relationship between the two sides, are for example the European Neighbourhood Policy Action Plan Ukraine and the Country Strategy Paper for Ukraine 2007 – 2013. The timeframe for this thesis is 2005 – 2011, period from the adoption of the Action Plan until the EU – Ukraine summit in December 2011.

After the careful analysis of key documents and speeches, the main findings were the following:

1. The European Union uses securitization mainly when talking about Ukraine as a gas transit country. The energy crisis in 2009 left a strong mark on the entire European Community, so it is important to avoid this happening ever

again. Process-oriented securitization concept helps to raise this topic to the higher politics, thus making sure that everybody listens to the speaker or in other words - the securitizing actors.

2. Illegal immigration, ineffective border control and violation of human rights are also extremely important topics for the European Union, as it considers itself to be the protector of the European community alongside with its rights and thus wants to control Ukraine's actions in these areas. Illegal immigration destabilizes the borders and as it often brings along crime and human trafficking, it needs to be avoided at any cost. Therefore, the solution is to enhance the border control capabilities and train more experts, who are qualified to deal with this problem. Human rights are the core for the European identity and for the entire European Union. The current imprisonment of Yulia Tymoshenko serves as a negative example of the human rights violation for the entire world to see. The EU does not want to have a neighbour, who does not support democratic values and the right to free speech, as they define freedom and democracy.
3. In their speeches, political leaders point out the need for establishing even stronger ties with the Ukrainian leaders, since it is vital for a successful co-operation in dealing with energy import, stable gas transit system and improving democracy including human rights. The constant and undisrupted flow of gas is extremely important for the EU, as many member states obtain the gas that arrives from Ukraine. But on the same time the European Union cannot stand by and do nothing while political opposition is being suppressed. Therefore many politicians are willing to co-operate only when certain conditions are fulfilled, including Ukraine adopting European core values as free speech and a fair and strong legal system.
4. The most common speech act in the securitization process when talking about Ukraine is claim. Warning and request can also be found, but not as often.

In conclusion, after looking into the process of securitization in the European Union's official discourse for Ukraine, it is clear that its foreign policy is connected with the questions of energy, stable gas transit system and human rights with democratic values. Ukraine is a very important partner for the EU, as both parties have signed treaties and documents, concerning increasing co-operation. Ukraine is one of the target countries in the European Neighbourhood Policy, having adopted an Action Plan. The bilateral relations and co-operation is important for the stability in the entire region and for its growth and development. The securitization of Ukraine in the European Union's official discourse reflects also the self portrait of the EU as the dominant force in the region. The European identity includes the promotion of human rights, the protection of European values and tolerance, but also the capability to control its dependence on the import of gas and energy and as the leading power to securitize areas which are inadequate or insufficient according to the European Union's self perception. As the current situation in Ukraine is not satisfactory for the EU, it is also important to find a solution in the near future between the two powers. It is also essential to adopt the EU-Ukraine Association Agreement, because it states the future relations. This agreement would be an excellent source for future analysis between the EU and Ukraine.